

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 6'2019

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. № 1328 (економічні науки). Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 12 від 18 червня

2019 р.) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 13 від 20 червня 2019 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 21.06.2019

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2019
© "Економіка. Фінанси. Право",
2019

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 6'2019

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 21 December 2015 № 1328 (economic sciences). Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on July 11, 2016 № 820 (legal sciences). Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

The journal has been assigned an International Identification Number ISSN 2409-1944.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with Tavrian National University after V.I. Vernadskyi and the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 12 dated June 18, 2019) and the Academic Council of the Tavrian National University after V.I. Vernadskyi (Protocol № 13 dated June 20, 2019). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 21.06.2019

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2019
© "Economics. Finances. Law",
2019

Typography: LLC "International Business
Center"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, д.е.н., керуючий партнер аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Ради Аудиторської палати України, член ФІБАУ

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Ніжинський агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування

Дацик Олександр Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП), Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименко Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедрою менеджменту та міжнародних економічних відносин Навчально-науковий інститут управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потимиха Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільськогосподарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, в.о. ректора Вищого навчального закладу "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"

Царенко Оксана Вячеславівна, д.е.н., професор, завідувач кафедрою обліку та аудиту, Навчально-науковий інститут управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Члени редакційної колегії з правових наук:

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, полковник поліції

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, економіко-правовий коледж, кафедра права

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, д.н.держ.упр., к.ю.н., доцент, завідувач кафедрою конституційного і міжнародного права Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, член відділу цивільно-правових наук Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПРН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор: Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Head of the Editorial Board of Economic Sciences:

Butynets Tetiana Anatoliivna, Dr. Economics, Professor, Chief Scientist of the Scientific Laboratory for Criminal Police of the Educational and Scientific Institute № 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Bondar Valerii Petrovych, Dr. Economics, managing partner of the audit firm "HLB UKRAINE", member of the Board of the Audit Chamber of Ukraine, member of the Ukrainian Federation of Professional Accountants and Auditors

Velychko Olena Heorhiivna, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Vinichenko Ihor Ivanovych, Dr. Economics, Professor, Head of the Economic Theory and Economics of Rural Economy Department of the Dnipro State Agrarian and Economic University

Datsii Oksandr Ivanovych, Dr. Economics, Professor, Head of the of Finance, Banking and Insurance Department of the Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Honored Worker of Education of Ukraine

Herasymovych Anatolii Mykhailovych, Dr. Economics, Professor, Nizhyn Agrotechnical Institute of National University of Bioresources and Nature Management

Ivaniuta Vasyi Falymonovych, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Management Department, Poltava University of Economics and Trade

Klymenyuk Mykola Mykolaiovych, Dr. Economics, Professor, Head of the Management and International Economic Relations Department of Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Levchenko Valentyna Petrivna, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Mantsevych Yurii Mykolaiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Neveliev Oksandr Mykhailovych, Dr. Economics, Associate Professor

Potyshniak Olena Mykolaivna, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasilenko

Prushkivskiy Volodymyr Hennadiiovych, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Redko Oksandr Yuriiovych, Dr. Economics, First Vice-Rector for the scientific and pedagogical work, Professor, Academician of National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Suk Petro Leonidovych, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Accounting and Taxation Department of Separated Division of the National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine "Nizhyn Agrotechnical Institute"

Tkachenko Serhii Anatoliiovych, Dr. Economics, Associate Professor, acting Rector of the Higher Educational Institution "International Technology University "Mykolaiv Polytechnic""

Tsarenko Oksana Viacheslavivna, Dr. Economics, Professor, Head of the Accounting and Audit Department of Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Head of the Editorial Board of Law Sciences:

Konstantinov Serhii Fedorovych, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Members of the editorial board of Law Sciences:

Bychkova Svitlana Serhiivna, Dr. Law, Professor, Head of the Civil Law and Process Department of the National Academy of Internal Affairs, Colonel of the Police

Vasylynychuk Viktor Ivanovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Hlushkov Valerii Oksandrovych, Dr. Law, Professor, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Economics and Law College, Law Department

Dzhuzha Oksandr Mykolaiovych, Dr. Law, Professor, Chief Scientist of the Research and Development work organization Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine

Klymenko Olena Viktorivna, Dr. Public Administration, PhD Law, Associate Professor, Head of the Constitutional and International Law Department of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Kopan Olexsii Volodymyrovych, Dr. Law, Professor, Lead Researcher of the Pre-trial Investigation Problems Scientific Laboratory of the Educational-Scientific Institute № 1

Luts Volodymyr Vasylovych, Dr. Law, Professor, member of the Civil Law Sciences Department of the Private Law and Entrepreneurship Research Institute after Academician F.H. Burchak of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

Ozerskyi Ihor Volodymyrovych, Dr. Law, Associate Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla

Frytskyi Yurii Olehovych, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Chief Editor

Holovach Volodymyr Volodymyrovych, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik", Honored Lawyer of Ukraine

Technical editor: Kutsiak Oksandr Anatoliiovych

Issue Editor: Tumanian Anna Ohanesivna

ЗМІСТ

Б.О. БУТКО. Визначення інноваційної детермінанти у моделях циклічного розвитку економічних систем	6
Т.В. ГУШТАН. Проблемні аспекти інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі в Україні	11
В.В. БОНДАРЕНКО-БЕРЕГОВИЧ. Підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства	16
М.А. ШУМ, Л.В. ЧУПРИНА, А.О. ХІЛЬСЬКА. Проблеми обліку та аналізу використання основних засобів підприємства	20
Г.І. КОВБАС. Основні напрямки розвитку концепції антикризового управління підприємствами в Україні ...	23
Н.В. ШАНДОВА, М.О. ШУЛЬГА. Продуктивність праці як фактор конкурентоспроможності	28
К.І. СЕРЄБРЯК. Дослідження формування інноваційної інфраструктури: організація інноваційного процесу на підприємстві	33
М.А. ШУМ, А.О. СЕМЕНЕЦЬ, С.В. ВЕРХОВОД. Організаційно-методичне забезпечення внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці на підприємстві	38

CONTENTS

B.O. BUTKO. Identification of innovative determinant in models of economic system cyclical development	6
T.V. HUSHTAN. Problematic aspects of innovation activity of wholesalers in Ukraine	11
V.V. BONDARENKO-BEREHOVYCH. Approaches to evaluation of finance-economic safety of the enterprise	16
M.A. SHUM, L.V. CHUPRYNA, A.O. KHILSKA. Problems of accounting and analysis of use of the fixed assets of the enterprise	20
H.I. KOVBAS. Main directions of the enterprises crisis management concept development in Ukraine	23
N.V. SHANDOVA, M.O. SHULHA. Labour productivity as a factor of competitiveness	28
K.I. SIERIEBRIAK. Research of innovation infrastructure formation: innovation process organization at the enterprise	33
M.A. SHUM, A.O. SEMENETS, S.V. VERKHOVOD. Organizational and methodical support for internal audit of calculations with the personnel on payment at enterprise	38

БУТКО

Богдан Олександрович

УДК 330.33.01

ВИЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАНТИ У МОДЕЛЯХ
ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМаспірант, Київський
національний університет
імені Тараса ШевченкаIDENTIFICATION OF INNOVATIVE DETERMINANT IN MODELS OF
ECONOMIC SYSTEM CYCLICAL DEVELOPMENT**BUTKO Bohdan Oleksandrovych** – postgraduate student, Kyiv National University after Taras Shevchenko

Метою дослідження є аналіз причинно-наслідкових зв'язків між циклічністю економічного розвитку та появою нововведень з використанням історичного методу. У роботі використано діалектичний метод пізнання. У статті розглянуто етапи життєвого циклу фаз циклічних коливань економічних систем та базових інновацій, проаналізовано їх взаємозв'язок та взаємообумовленість. Включення показника технічного прогресу до ряду заданих зовні не є доречним з огляду на те, що однією з головних причин циклічних криз є жорстко обумовлене періодичне оновлення основного капіталу, що відбувається також періодично за умов перманентного, а не випадкового, технічного прогресу.

* * *

Целью исследования является анализ причинно-следственных связей между циклическостью экономического развития и появлением нововведений с использованием исторического метода. В работе использованы диалектический метод познания. В статье рассмотрены этапы жизненного цикла фаз циклических колебаний экономических систем и базовых инноваций, проанализированы их взаимосвязь и взаимообусловленность. Включение показателя технического прогресса в ряд заданных внешне не уместно, учитывая, что одной из главных причин циклических кризисов жестко обусловлено периодическое обновление основного капитала, відбувається також періодично в умовах перманентного, а не випадкового, технічного прогресу.

* * *

Introduction. A remarkably important thing in this context is the problem of determining the optimal conditions for the regulation of innovation activity in the present wave-like dynamics of the economic development of the world economy. Despite numerous studies of the cyclical nature of economic development as a whole and the definition of their innovation component, the determination of the interplay and interdependence of innovations and cycles, the problem is determined as a one that has not been sufficiently empirical, is debatable and needs further improvement.

The **purpose** of the study is to analyze the causal relationships between cyclical economic development and the emergence of innovations using the historical method. The paper deals with life cycle stages of cyclical fluctuations and basic innovations; interrelation and correlation between the two aforementioned categories analyzed.

Results. Special attention is given to the model of the real business cycle and to stochastic theories, further improvements of which are a priority for further research in the field of innovation cycles. The inclusion of the indicator of technical progress in a series of given outwardly is not appropriate and is one of the main causes of cyclical crises is the strictly conditioned periodic renewal of fixed capital, which also occurs periodically under permanent conditions of a non – accidental nature.

Conclusion. Without a radical shift in technology and improvement innovations, the renewal of capital is unlikely to happen. Innovation activity is a systemic phenomenon, which is one of the factors that cause cyclical fluctuations of the economy and directly affects the development and reorganization of productive forces. At the stage of renovation of production capacities there is a series of objectively determined factors that slow down this process and cause economic instability.

Ключові слова: теорія циклічних коливань, стохастичний сценарій циклічного розвитку, реальні бізнес-цикли, довгі хвилі, перманентні шоки, біфуркація, тренд; інновації

Ключевые слова: теория циклических колебаний, стохастический сценарий циклического развития, реальные бизнес-циклы, длинные волны, перманентные шоки, бифуркация, тренд; инновации

Keywords: real business cycles, long waves, permanent shocks, bifurcation, trend

ВСТУП

Плюралізм поглядів на проблеми циклічного розвитку на сьогодні дозволяє втілювати різноманітні механізми сприяння економічному розвитку та недопущення або мінімізації наслідків економічних рецесій, використовуючи різні інструменти залежно від вихідних припущень моделей, що використовуються. Напрочуд важливою в цьому контексті є проблема визначення оптимальних умов регулювання інноваційної діяльності за наявної хвилеподібної динаміки економічного розвитку світової економіки. Ретроспективний аналіз напрацювань вчених XVIII, XIX, та XX ст.ст. дасть змогу визначити найсприятливіший етап циклу,

конфігурацію ресурсів та модель економіки, за яких ефект інноваційної діяльності вітчизняної економіки був би найбільш оптимальним та дозволив би уникнути помилок.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження

Значний внесок у розуміння проблеми циклічного розвитку економіки здійснили М. Алле, С. Жигляр, Р. Фріш, М. Кондратьєв, Л. Кляйн, С. Кузнец, Ф. Кютланд, К. Маркс, В. Мітчелл, Е. Прескотт та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на численні дослідження циклічності економічного розвитку в цілому та визначення їх ін-

новаційної складової, тобто визначення взаємовпливу та взаємозалежності нововведень та циклів, проблема визначається такою, яка не витримала достатньої емпіричної перевірки, є дискусійною та потребує подальшого удосконалення.

МЕТОЮ дослідження є аналіз причинно-наслідкових зв'язків між циклічністю економічного розвитку та появою нововведень з використанням історичного методу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Діалектичний метод пізнання передбачає боротьбу едностей і протилежностей, процес, в якому одна форма породжує свій контрапост. Подібні зміни можуть бути випадковими та мати певну закономірність, проте залишаються природними явищами. Вивчення кризових явищ та циклів XIX ст., зокрема кризи 1825-1826 рр., 1847-1847 рр., 1857, 1866, 1873, 1890 рр. були зумовлені надвиробництвом товарів, зростанням цін та подальшим їх падінням, зростанням запасів та безробіття, руйнуванням грошово-кредитних відносин.

Значний внесок у розуміння проблеми циклічного розвитку економіки здійснили М. Алле, С. Жигляр, Р. Фріш, М. Кондратьєв, Л. Кляйн, С. Кузнец, Ф. Кютланд, К. Маркс, В. Мітчелл, Е. Прескот та інші. Досліджуючи причини циклічного розвитку світового господарства, М. Туган-Барановський класифікував теорії циклів та криз за сферами суспільного відтворення: виробництва, розподілу та обміну [1]. У системі поглядів вченого вбачається дуалістична тенденція соціал-демократичних та ліберальних переконань, властива довосенному періоду першої чверті XX ст.: вчений підтримував думку Маркса стосовно причин циклів у глибокій диференціації доходів та зубожінні робітничого класу та одночасно високої схильності до заощаджень власниками капіталу як чинника нестачі споживчого попиту, проте спростовував твердження відносно недоспоживання як інгібітора реалізації товарів зростаючих капітальновласницьких виробництв аргументами стосовно самоорганізації приватних ініціатив; вбачав проблему в недостатній мобільності факторів та асиметрії інформації стосовно споживчого попиту. Прихильниками теорії суспільного виробництва були Ж.Б. Сей, Д. Рікардо, К. Маркс, С. Джевонс, Д. Вільсон.

Д. Рікардо вбачав причину циклів у диспропорціях розподілу суспільного виробництва, що могла бути подолана мобільністю праці та капіталу [2], Ж.-Б. Сей сформулював закон рівності попиту та пропозиції, що характеризує схильність системи до рівноваги та тимчасовості вимушених відхилень [3], Д. Вільсон вбачав причини циклів у сезонних кризах аграрного сектору та абсолютній нееластичності попиту за ціною населення стосовно першочергових благ, що унеможливило споживання створених у інших секторах вартостей, С. Джевонс, – у природничій теорії «сонячних плям», періодичність яких викликає кризові явища. Теоретики циклічних коливань сфери обміну С. Жугляр та Е. Левалле причиною вважали спекулятивні операції фінансового сектору, зростання цін та відтік капіталу. Прихильники банківського лібералізму звинувачували великі банки у заохоченні спекулятивних операцій шляхом маніпуляції ціною дисконту в кризовий період. Прихильники банківського монополізму були

занепокоєні фіктивним багатством малих банків, не забезпечених резервним покриттям. Теоретики циклічної теорії розподілу пов'язували цикли із нерівномірністю розподілу доходів та модифікаціями поведінкових функцій споживачів: зокрема, Т. Мальтус активно обстоював концепцію народонаселення, стверджуючи, що нерівномірність відтворення населення відносно абсолютної нееластичності пропозиції земельного фактора призведе з часом до подорожчання цін на продовольство, результатом якого передбачається зниження ставки заробітної плати до рівня прожиткового мінімуму. Таким чином, суспільство завжди матиме кризу перевиробництва, яке не могло бути задоволено низьким споживчим попитом, адже факторні доходи трудових ресурсів не були вищими за прожитковий мінімум [4]. С. де Сисмонді довів, що із зростанням виробництва попит на нормальні блага відносно скорочується, тоді як попит на предмети розкоші непомірно зростає, створюючи системну диспропорцію, і, як наслідок, кризу. Вчений передчасно, таким чином, відкрив ефект Веблена. Цікавим для того часу є прогнози К. Родбертуса-Ягцова стосовно зміни виробничої функції. Вчений вважав, що розвиток технічних засобів праці зменшить кількість найманих працівників та призведе до вимушеного безробіття [1].

Першим дослідив поняття економічних циклів та відкрив середньострокові цикли французький вчений К. Жигляр у середині XIX ст. Вчений пов'язував їх із періодичним коливанням товарних цін тривалістю 8-11 років, пов'язаним зі зростанням цін у період піднесення, що призводить до неможливості збуту товарів та імпортній експансії дешевих товарів; з часом зростання цін унеможливорює експортну діяльність, призводить до надмірного кредитування та згодом банкрутства фінансових установ та підприємств. Вбачав позитивну роль криз у санації підприємств, що задовольняли надлишковий попит неефективних виробництв [1]. Пізніше, у 1860-х рр. К. Маркс, посилаючись на дослідження Жигляра дав власну інтерпретацію (відкриття циклу Маркс заперечував) середньострокових промислових циклів тривалістю 8-10 років, також пов'язану із середнім темпом життя основного капіталу, що не перевищувала вищезгаданий період. Вчений вбачав провідну роль економічних циклів у каталізації науково-технічного прогресу, стверджуючи, що зміна виробничих потужностей впливає з наукових відкриттів та суттєво впливає на розвиток продуктивних сил. Проте, аналізуючи ринкову систему, К. Маркс вбачав основне протиріччя у економічних відносинах власності, а саме суспільному характері виробництва та приватнокапіталістичній формі власності, тобто у способі з'єднання робочої сили із засобами виробництва, висвітлюючи приватну ініціативу як форму експлуатації. Звинувачував вчених-інноваторів у переслідуванні власного комерційного інтересу у змові із капіталістами, які хотіли таким чином впливати на норму прибутку [5]. Суттєвим недоліком його поглядів з погляду інновацій є твердження про однакову норму доданої вартості, створеної в усіх сферах використання найманої праці (6), що нівелює вплив на продукування інновацій робітниками з унікальними розумовими здібностями. Дана абстракція не знайшла

об'єктивного відображення та суперечить економічній дійсності. Дослідженню короткострокових циклів присвячені праці американських вчених Д. Кітчина та засновника економетрики В. Мітчелла. Причиною циклу тривалістю 3 роки і 4 місяці було коливання світових запасів золота. У сучасній інтерпретації аналітики пов'язують короткостроковий цикл з асиметрією інформації та часовим лагом стосовно прийняття комерційних рішень.

Авторству В. Мітчелла належить виявлення коливань у сфері грошового обігу з періодичністю 3 роки 4 місяці, аналогічне висновку Жигляра. У фундаментальній праці «Аналіз бізнес-циклів» вчений аналізував динаміку макроекономічних показників та створив першу класифікацію циклів, виділивши проциклічні, антициклічні та ациклічні змінні та модифікував 4-ох фазну схему ділового циклу, виділивши 2 фази (реcesію та піднесення) та рівномірно зростаючий тренд як результат дії чинників, що зумовлюють постійне економічне зростання (гіпотеза «флуктуацій навколо тренду» є поширеною серед нео- та посткейнсіанців). Одним з визначаючих чинників вчений вважав технологічний прогрес [7].

Дослідники циклів О. Бланхард та С. Фішер висунули альтернативний підхід до тлумачення бізнес-циклів, що полягав у дії тимчасових та перманентних шоків економіки; перші й були власне циклами навколо тренду і мали затухаючий характер; другі впливали на зміщення самого тренду (на засадах цієї гіпотези будували свої моделі нові класики) [8].

С. Кузнець досліджував стагнацію економіки США 1815, 1836, 1853, 1873, 1882, 1892, 1907, 1920, 1929 рр. та дійшов висновку стосовно існування ритму (циклу) тривалістю в середньому 15-20 років. Вчений пов'язував ритмічність з циклами в будівельній сфері та демографічними чинниками (мобільністю праці), проте сучасна академічна спільнота пов'язує цикли Кузнеця саме з масштабними технологічними та інфраструк-

турними перетвореннями, в рамках яких відбувається оновлення технологічного способу виробництва.

Критикував вчення Й. Шумпетера: на думку С. Кузнеця, закономірностей між появою інновацій та ростом інвестиційного попиту на ринку технологій не відстежувалось; технологічні реновації відбуваються під впливом інституційних змін та глобальних історичних подій [1].

Розробник теорії довгих хвиль (довгострокового циклу) М. Кондратьєв досліджував динаміку виробництва основних товарних груп та макропоказники кон'юнктури та потоків розвинутих країн світу останньої чверті XVIII ст. – першої чверті XX ст. та виділив 2,5 довгих хвиль (цикли) тривалістю 48-66 років, що мали нисхідну та висхідну фази та були пов'язані з відхиленням системи від рівноваги. Проаналізувавши періодичність коротко- та середньострокових циклів Кітчина та Жигляра, імплементував їх у свої хвилі, констатувавши причину існування цих циклів як порушення рівноваги I-ого та II-ого порядків. Довгі хвилі відбувались в результаті порушення рівноваги III-ого порядку, – кардинального оновлення I-ого підрозділу суспільного виробництва, джерел енергії та базових виробничих технологій. Глибоко вивчивши природу циклів та встановивши жорсткі казуальні зв'язки між ними, вчений не дійшов висновку стосовно першопричин виникнення нововведень та мотивів, якими керувалися підприємці інвестуючи у надризикові проекти [8]. Вплив хвиль Кондратьєва на розуміння взаємовпливу та взаємообумовленості логічного та історичного методів у процесі суспільного відтворення визнав видатний історик Ф.Бродель: «Якщо скласти дві ці форми руху – столітню тенденцію та цикл Кондратьєва, то ми будемо керуватись «музикою довгострокової кон'юнктури, розкладеною на два голоси. Цикли Кондратьєва з'явилися на європейському театрі не в 1791 р., а на декілька століть раніше» [9].

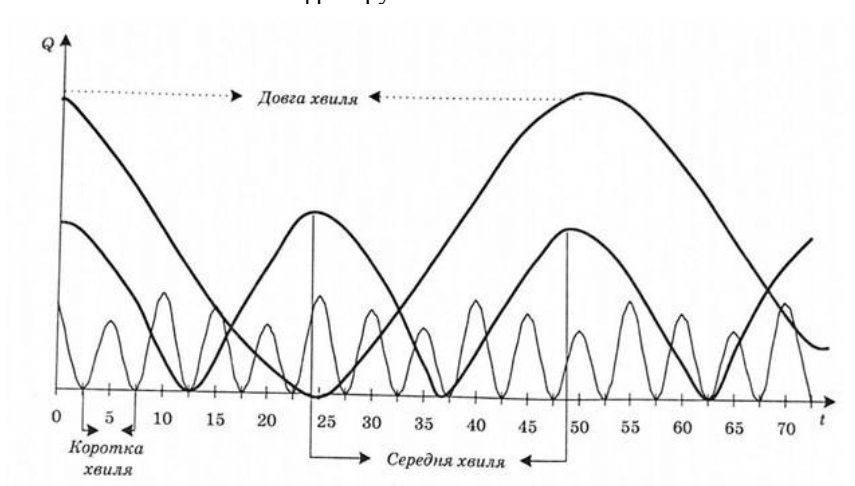

Рис. 1. Довгі хвилі Кондратьєва [10]

Сучасні наукові школи також не залишаються осторонь стосовно з'ясування причин коливань та пошуку дієвих методів впливу на них. Подібні спроби робили представники як неопосткейнсіанських, так і неокласичних та монетаристських теоретичних напрямків макроекономіки.

Зокрема, однією з перших спроб була модель

мультиплікатора-акселератора Самуельсона-Хікса, яка наглядно показує, як дискреційні зміни сукупних автономних витрат до змін економічної кон'юнктури здатні вплинути на коливання ділової активності. У моделі розкрито взаємозв'язок між обсягом виробництва та індукційованими інвестиціями, які у разі скорочення темпу приросту споживання можуть відре-

агувати навіть дезінвестуванням, що спричинить подальше скорочення споживчого попиту вже за мультиплікативним ефектом та негативно вплине та структуру сукупних витрат [10].

Кейнсіанська модель Н. Калдора розглядає етапи становлення ділового циклу від депресивного до стану потенційного випуску та формування рівноваги інвестицій та заощаджень (схильності до інвестування до інвестування та заощадження) [11].

Неокласична теорія РЕЦ (реального економічного циклу) виникла на базі революції раціональних очікувань 70-х рр. XX ст. Модель ґрунтується на моделі RAD-RAS; відхилення рівноваги системи базується на коливаннях параметрів реального сектору економіки. Зміни у пропозиції отримали у теорії назву імпульсів, або реальних шоків, які також поділяються на тимчасові та перманентні. За тимчасових шоків коливання пропозиції відхилятиме економіку від довгострокового вектору зростання (тренду), з можливістю відновлення рівноваги. За впливу ж перманентних технологічних шоків відбувається суттєва модифікація пропозиції, що унеможливує повернення останньої до попереднього, дошоківого рівня. Припущення моделі стосовно існування перманентних шоків було емпірично доведено рядом американських вчених-економетриків. За логікою моделі вплив перманентних шоків на зростаючий тренд свідчить про технологічний прорив, що розширює виробничі можливості (а отже, й потужності), продуктивність праці та збільшує доходи; зростання доходів спричиняє дію ефекту багатства, і відповідно, до збільшення сукупних витрат; внаслідок дії перманентних шоків система переходить до нового тренду зростання та змінюється структура витрат та виробництва [12]. Гіпотеза шоків та теорія РЕЦ стали базисом для подальших досліджень впливу технологічних шоків на стан економіки. Зокрема, найбільшого практичного значення набули моделі Прескотта-Кітленда (за що дослідники отримали Нобелівську премію) та Рамсея-Касса-Купманса, що мають однакові вихідні положення; проте у першій моделі введено також стохастичну складову технологічних шоків та ефект міжчасового заміщення пропозиції праці (між вільним часом та споживанням). У моделі вчені застосували метод калібрування, що передбачав надання моделі кількісних значень на основі фактичних даних та моделювання економіки на основі ретроспективних даних а також порівняння статистичних показників фактичних та змодельованих даних. Модель неодноразово застосовувалась та тестувалась багатьма вченими, якісно доповнювалась та реінтерпретувалась з метою розширення можливостей та якості дослідження коливань економіки та впливу на неї технологічних шоків. Основна критика моделі у частині дослідження впливу технологічних шоків випливає з припущення Прескотта-Кітленда стосовно характеру впливу технологічного прогресу на економіку: технології розвиваються нерівномірно та містять випадкову складову, відповідно, є причиною бізнес-циклів, що, на думку критиків, не відповідає дійсності, адже в такому випадку періодам рецесій відповідали б періоди технологічної регресії, що емпірично не знаходить підтвердження. Отже, вбачається основне протиріччя у дослідженні економічної природи технологій – між

рівномірним та закономірним розвитком останніх та їх випадковою появою [13].

У монетаристській моделі Лайдлера синтезовано погляди неокейнсіанців та нових класиків до проблем циклічних коливань. За Лайдлером рівновага досягається у разі потенційного обсягу випуску, що супроводжується стабільним темпом інфляції; за порушень рівноваги грошового та ринку благ економіка повернеться до рівноважного стану монотонним або коливальним способом; визначення способу залежить від кількісних значень еластичності попиту на гроші, темпу інфляції та коефіцієнта корегування адаптивних очікувань до похибки минулого періоду [12]. Важливою для розуміння коливань є стохастична теорія циклів, «теорія біфуркацій і хаосу», що виходить із випадковості та багатоваріантності розвитку процесів та має складну математичну інтерпретацію. Подібна до синергетичних теорій, об'єктом яких є вивчення процесів функціонування, самоорганізації та якісних змін зв'язків систем та їх структурних елементів у динаміці: від зародження, становлення, ускладнення – до інверсії та переродження системи і становлення якісно нового порядку. Монотонні зміни параметрів не досить відчутно впливають на систему, яка є нееластичною до таких змін та здатна до відновлення балансу. За виникнення потужних коливань, зумовлених відчутнішою зміною параметрів автоматичні стабілізатори системи втрачають спроможність до відновлення рівноваги, в результаті чого будь-які найменші та невідчутні коливання змінних здатні привести систему до колапсу та стадії утворення нового порядку. Цей історичний момент є точкою біфуркації, в якій відбувається ідентифікація подальшого еволюційного чи революційного аттрактору розвитку за умов нового порядку. Вибір подальшого розвитку подій може бути свідомо здійснений суспільством або системою самостійно, на основі принципу самоорганізації. Найбільш оптимальним є вибір спільного аттрактору розвитку. За інших обставин можлива множина ймовірностей подальшого розвитку подій. У будь-якому випадку простий (чи небезпечний через свою непередбачуваність складний) аттрактор може бути прогресивним та регресивним для економіки, здійснить радикальний вплив на систему та її складові та навіть знищити її [1]. Дана теорія є перспективним напрямком подальших досліджень у виявленні ролі впливу технологічних змін на характер та частоту флуктуацій світової господарської системи та відповідної реакції цього впливу на систему та подальшу динаміку науково-технічного прогресу. Загалом теорії циклічного розвитку поділяють на інтернальні, що залежать від ендегенних параметрів, та екстернальні, обумовлені екзогенними чинниками. Традиційно до внутрішніх теорій циклічного розвитку відносять зміни у динаміці потокових макропоказників, в той час як зовнішні включають конспірологічні (сонячні плями), інституційні зміни, демографічну політику та нововведення, відкриття [14].

ВИСНОВКИ

Узагальнюючим висновком вищевизначених досліджень циклічної природи розвитку світового господарства є наступне: включення показника технічного прогресу до ряду заданих зовні не є доречним з ог-

ляду на те, що однією з головних причин циклічних криз є жорстко обумовлене періодичне оновлення основного капіталу, що відбувається також періодично за умов перманентного, а не випадкового, технічного прогресу. Останній відіграє важливу роль: без радикальних зрушень у технологіях та поліпшувальних інноваціях оновлення капіталу навряд чи відбулося. Звідси висновок: інноваційна діяльність – системне явище, що є одним з чинників, що спричиняють циклічні коливання економіки та впливають без посередньо на розвиток та реорганізацію продуктивних сил. На етапі реновації виробничих потужностей виникає ряд об'єктивно обумовлених чинників, що уповільнюють цей процес і є причиною економічної нестабільності:

- залученням позичкового капіталу для фінансування капітальних товарів нового покоління;
- часового лагу на здійснення необхідних операцій з монтажу обладнання та перекваліфікації робочої сили;
- високих трансакційних витрат;
- передчасного ажіотажу та «гонки переозброєнь» з конкурентами, що може негативно вплинути на споживчий попит;
- витрат на дослідження ринків та фінансування рекламної діяльності;
- реалізації програми обслуговування покупців;
- високою ризиковістю проекту з імплементації нововведення;
- показники кон'юнктури, що впливають на інвестиційний попит.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Базилевич К.С. Баластрик Л.О. Макроекономіка. Київ: Знання, 2008. 343 с.
2. Рикардо Д. Сочинения. Т.1. Москва: Наука, 1955. 256 с.
3. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Бастия Ф. Экономические софизмы; Экономические гармонии. Москва: Дело, 2000. 232 с.
4. Історія економічних учень: Підручник: У 2-х ч. Ч. 2 / за ред В.Д. Базилевича. Київ: Знання, 2006. 575 с.
5. Маркс К. Капітал. Т. 1 - 4. // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори. Київ: Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1963. Т. 23 - 26.
6. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі: пер. с англ. / ред. І. Дзюб. Київ: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 670 с.
7. Митчелл У. Экономические циклы. Проблема и её постановка. Москва; Ленинград, 1930.
8. Blanchard O.J., Fisher S., Lectures on Macroeconomic Dynamics. 1989. ch. 7.
9. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и

теория предвидения. Избранные труды / ред. Ю. Яковец. Ленинград- Москва: Экономика, 2002.

10. Фернан Б. Время мира. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV-XVIII. Т. 3. М.: Прогресс, 1992. 76 с.
11. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент: Підручник. Київ: Знання, 2011. 423 с.
12. Гальперин В.М., Игнатъев С.М., Моргунов В.И. Макроэкономика (в двух томах). Т.1. СПб., 1996; Т.2. СПб., 1999. 438 с.
13. Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И. Макроэкономика: учебник. Москва: Высшее образование, 2006. 654 с.
14. Радіонова І.Ф. Бурлай Т.В, Алімпієв Є.В. Макроекономіка-2. Київ: Аксіома, 2010. 423 с.

References

1. Bazylevych V.D., Bazylevych K.S., Balastryk L.A. Macroeconomics, Znannia, Kyiv, 2008. 343 p. (in Ukrainian)
2. Rikardo D. Essays. Vol. 1. Moscow: Nauka, 1995. 256 p. (in Russian).
3. Sey Zh.-B. Treatise on Political Economy. Economic Sophisms. Bastia F. Economic Harmonies. Moscow: Delo, 2000. 229 p. (in Russian).
4. History of Economic Thoughts: textbook: In 2 parts. Part 2 / Ed. by V.D. Bazylevych. Kyiv: Znannia, 2006. 575 p. (in Ukrainian)
5. Marks K. Capital, Vol. 1-4 // K. Marks, F. Enhels. Works. Kyiv: State Publishing House of Political Literature of the USSR, 1963. Vol. 23 - 26. (in Ukrainian)
6. Blauh M. Economic Theory in Retrospect / ed. by I. Dziub. Kyiv: Publishing House of Solomiia Pavlychko "Osnovy", 2001. 670 p. (in Ukrainian)
7. Mitchell U. Economic Cycles. The Problem and its Setting. Moscow; Leningrad, 1930. (in Russian)
8. Blanchard O.J., Fisher S., Lectures on Macroeconomic Dynamics. 1989. ch. 7.
9. Kondratev N. Large Cycles of Market Conditions and Theory of Foresight. Selected Works / ed. by Yu. Yakovets. Leningrad-Moscow: Ekonomika, 2002 (in Russian).
10. Fernan B. The Time of the World. Material Civilization, Economy and Capitalism. XV-XVIII. Vol. 3. Moscow: Progres, 1992. 76 p. (in Russian).
11. Skrypko T.O. Innovation Management: Textbook. Kyiv: Znannia, 2011. 423 p. (in Ukrainian)
12. Galperin V.M., Ignatiev S.M., Morgunov V.I., Macroeconomics (in two volumes). Vol. 1, St. Petersburg, 1996; Vol. 2. St. Petersburg, 1999, 438 p. (in Russian).
13. Tarasevich L.S., Grebennikov P.I., Leusskiy A.I. Macroeconomics: textbook. Moscow: Higher Education, 2006. 654 p. (in Russian).
14. Radionova I.F., Burlai T.V., Alimpiyev Ye.V. Macroeconomics-2. Kyiv: Aksioma, 2010. 423 p. (in Ukrainian)

ГУШТАН

Тетяна Вікторівна
tetyanadk@ukr.net

УДК 658.5

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІк.е.н., доцент кафедри,
Ужгородський
торгівельно-економічний
інститут КНТЕУPROBLEMATIC ASPECTS OF INNOVATION ACTIVITY OF WHOLESALERS
IN UKRAINE*HUSHTAN Tetiana Viktorivna – PhD in Economics, Associate Professor of department, Uzhhorod Trade and Economic Institute KNTU*

У статті досліджено особливості та перешкоди інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі. Досліджено зміст та основні тенденції інноваційної діяльності підприємств в Україні. Встановлено особливості інноваційної активності підприємств оптової торгівлі. Здійснено порівняння частки інноваційно-активних підприємств оптової торгівлі та суміжних сфер. Охарактеризовано структуру витрат підприємств-інноваторів. Узагальнено напрямки, стратегії та чинники ефективності інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі. Наголошено на проблемі реалізації інноваційно-кадрового потенціалу підприємств оптової торгівлі. Розроблено рекомендації стосовно подолання перешкод інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі в Україні.

* * *

В статье исследованы особенности и препятствия инновационной деятельности предприятий оптовой торговли. Исследовано содержание и основные тенденции инновационной деятельности предприятий в Украине. Установлены особенности инновационной активности предприятий оптовой торговли. Проведено сравнение доли инновационно активных предприятий оптовой торговли и смежных сфер. Рассмотрена структура затрат предприятий-инноваторов. Осуществлен обзор направлений, стратегий и факторов эффективности инновационной деятельности предприятий оптовой торговли. Отмечено проблему реализации инновационно-кадрового потенциала предприятий оптовой торговли. Разработаны рекомендации по преодолению препятствий инновационной деятельности предприятий оптовой торговли в Украине.

* * *

Introduction. Wholesale companies are an important part of the system of commodity circulation and supply chains. Their development, improvement of theoretical and methodological principles of management and business practices has a significant impact on the boundaries and capabilities of the system as a whole. At the current stage of economic development, the main factor in improving the enterprise management system is fairly considered to be innovative activity, which consists in the creation and implementation of innovative products and services, as well as marketing and managerial innovations. Taking into account the current state of affairs in wholesale trade, it is expedient to summarize the problem aspects of innovation activity in this area, as well as to work out recommendations for their overcoming.

Purpose. The purpose of the work is to substantiate the recommendations on overcoming obstacles to the innovation activity of wholesale trade enterprises in Ukraine.

Results. In the article the features and obstacles of innovative activity of wholesale trade enterprises are investigated. The content and main tendencies of innovative activity of enterprises in Ukraine are researched. The peculiarities of innovation activity of wholesale trade enterprises are established. The comparison of the share of innovation-active wholesale trade enterprises and related fields is carried out. The structure of expenses of the enterprises-innovators has been characterized. The directions, strategies and factors of efficiency of innovation activity of wholesale trade enterprises are generalized. The issue of realization of innovative and personnel potential of enterprises of wholesale trade is emphasized. Recommendations for overcoming the obstacles of innovative activity of wholesale trade enterprises in Ukraine are developed.

Conclusion. According to the results of the study, it was found that domestic wholesalers are in search of new forms and methods of innovation. The effectiveness of this activity is influenced by the general state of innovation of the economy, the introduction of elements of the knowledge economy at the national level, and the availability of sufficient funding for innovation activities. At the same time, there are a number of obstacles in this area due to the imperfection of the legislative regulation, the lack of development of cluster links with innovation centers (research institutions, educational institutions), as well as unfavorable investment climate in Ukraine. Taking into account the conducted research, recommendations for overcoming the obstacles of innovation activity of wholesale trade enterprises in Ukraine are offered.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал, інноваційна активність, оптова торгівля, підприємства оптової торгівлі

Ключевые слова: инновации, инновационный потенциал, инновационная активность, оптовая торговля, предприятия оптовой торговли

Keywords: innovation, innovation potential, innovation activity, wholesale trade, wholesale trade enterprises

ВСТУП

Підприємства оптової торгівлі є важливою ланкою системи товарообігу та ланцюгів постачання. Їх розвиток, удосконалення теоретико-методичних засад управління і практики господарювання справляє суттє-

вий вплив на граничні межі та можливості розвитку системи в цілому. На нинішньому етапі розвитку економіки основним чинником вдосконалення системи управління підприємством справедливо вважається інноваційна діяльність, що полягає у створенні та

впровадженні інноваційних продуктів і послуг, а також маркетингових і управлінських інновацій.

Питання інноваційної діяльності оптових підприємств досліджували Антонюк Я., Богославець Г., Букрін М., Колодяжна І., Кулініч Т., Підгірний І., Трубей О., Чернявська М., Яшкіна О. та ін.

Водночас, з урахуванням актуального стану справ в оптовій торгівлі, доцільним є узагальнення проблемних аспектів інноваційної діяльності у цій сфері, а також напрацювання рекомендацій стосовно їх подолання.

МЕТА РОБОТИ полягає у обґрунтуванні рекомендацій стосовно подолання перешкод інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою дослідження є теорії менеджменту інновацій та управління підприємствами оптової торгівлі. У дослідженні використано метод аналізу статистичних даних, економіко-порівняльний метод, методи синтезу та узагальнення.

Джерельною базою дослідження є статистичні дані та матеріали обстеження інноваційної активності підприємств Державної служби статистики України, наукові праці за напрямком інноваційного розвитку підприємств оптової торгівлі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційний розвиток підприємств будь-якого виду економічної діяльності обумовлюється, у першу чергу, вимогами ринку та рівнем інноваційності національної економіки. У цьому контексті погоджуємось з Я.М. Антонюк, котрий зауважує: «Зміст інноваційного процесу в Україні має певні особливості в порівнянні з країнами з розвинутою і сталою економікою. Це обумовлено тим, що Україна перебуває в стадії трансформаційного запровадження основ ринкової економіки і тому вітчизняні інновації в меншій мірі включають в себе модель науково-технічного чи технологічного поштовху, а в більшості випадків – це переобладнання економічного простору під вимоги ринкової економіки. Особливо це стосується сфери торгівлі» [1, С. 45]. Як справедливо зазначає у цьому контексті М.К. Чернявська, в сучасних умовах ефективно розвиваються ті підприємства, які вчасно ре-

агують на вимоги ринку, створюють та добре організовують виробництво конкурентоспроможної продукції, забезпечують ефективність перебудови внутрішньо-виробничого управління [2, С. 102].

На сьогоднішній день державна політика у сфері інновацій не є ефективною. Підтвердженням цьому слугують дані Державної служби статистики України. З 1991 р. кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки скоротилась з 1344 до 978 од., кількість науковців – з 295,01 до 63,86 тис. осіб. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП з 1996 по 2015 рр. (за винятком 2002–2003 рр.) невинно скорочувалась з 1,36% до 0,64%, хоча у фактичних цінах обсяги зростали (рис. 1).

Участь підприємств оптової торгівлі у інноваційних процесах є проявом їх інноваційної активності. Погодимося з Г.М. Богославець та О.М. Трубей, котрі наголошують: «Рівень конкурентоспроможності підприємств всіх сфер і галузей економічної діяльності в умовах ринку визначається їх здатністю до нововведень, тобто значною мірою залежить від інновацій. Саме нововведення відіграють вирішальну роль в економічному зростанні підприємств і, як наслідок, економіки країни в цілому. Аналіз інноваційної активності вітчизняних підприємств, і зокрема підприємств торгівлі, свідчить про досить низький рівень їх діяльності стосовно нововведень, а відтак примушує замислитись над питаннями подальшого ефективного розвитку торговельного бізнесу в Україні і здатності підприємств даної галузі вирішувати актуальні питання забезпечення прискорення рух товарів, впливу на виробництво, ефективний міжгалузевий обмін та активізацію споживання» [4, С. 69].

Результати вибіркового обстеження інноваційної діяльності в економіці України, проведеного Державною службою статистики України доводять її низький рівень. Кількість не інноваційних підприємств у 2012–2014 рр. складала 81,6 %, у 2014–2016 рр. – 85,4 %. За останній період найбільша частка інноваційних підприємств діяли у сфері переробної промисловості (45,6 %), та оптової торгівлі (22,8 %). Порівняння частки інноваційно-активних підприємств оптової торгівлі та суміжних сфер представлено на рис. 2.

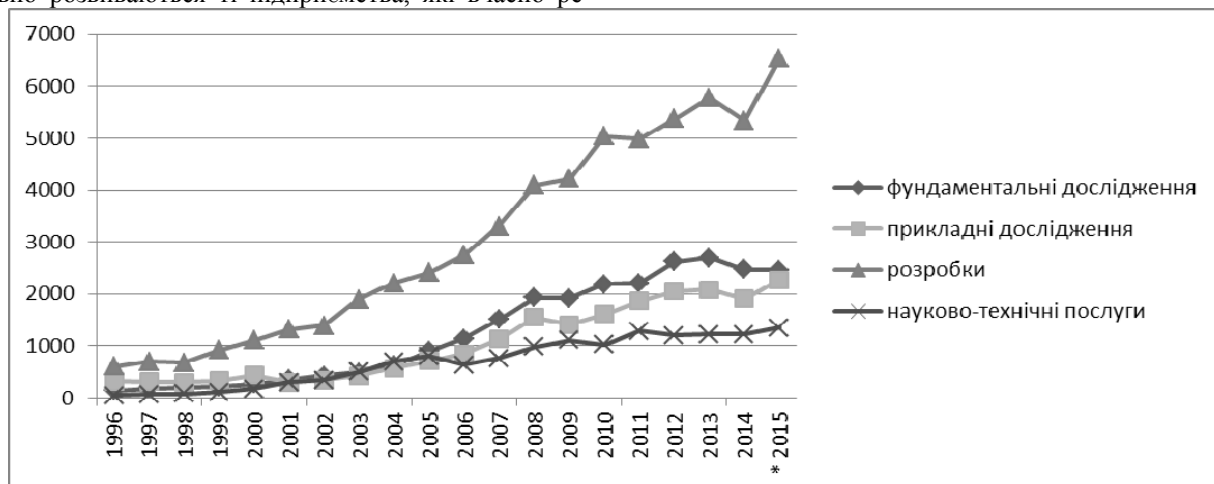

Рис. 1. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, млн. грн. [сформовано автором за [3]]

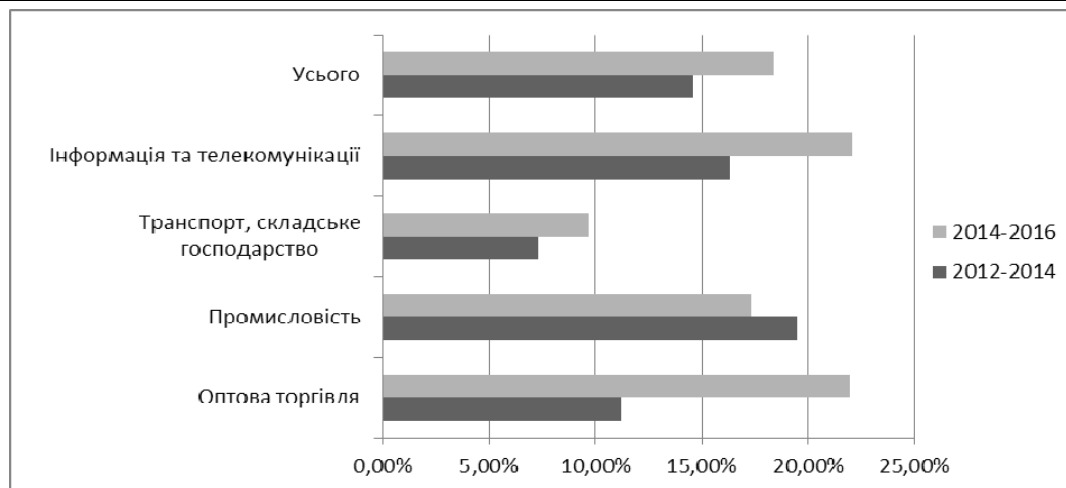

Рис. 2. Частка інноваційно-активних підприємств серед обстежених за відповідними видами економічної діяльності [розраховано автором за даними [5]]

Слід відзначити, що чинником зростання частки інноваційних підприємств у сфері оптової торгівлі є нарощування витрат за напрямком дизайну, навчання, маркетингу та іншої інноваційної діяльності. У 2014 р. домінуючим напрямком витрат підприємств-інноваторів за більшістю видів економічної діяльності було придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. У оптовій торгівлі такі витрати склали 98,3 %. Натомість, вже у 2016 р. частка витрат за напрямками маркетингових та освітніх інновацій склала 37,2 %. У декілька разів зросли також витрати за іншими напрямками, зокрема, внутрішніх та зовнішніх НДР, а також придбання зовнішніх знань [5, с. 126]. Отже, підприємства оптової торгівлі в Україні перебувають у пошуку нових форм та методів інноваційної діяльності.

Існують певні відмінності інноваційного процесу на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі, хоча, протягом останніх років спостерігається розмивання рамок цих видів діяльності. Основна відмінність, як зазначає Я.М. Антонюк, полягає у тому, що у оптовій торгівлі інновації зводяться до запровадження нової філософії в роботі учасників товаропросування, орієнтованої на зацікавленість доведення продукції виробником до кінцевого споживача, у роздрібній торгівлі – до масового впровадження сучасних форматів торгівлі [1, С. 48].

Інноваційна активність підприємство оптової торгівлі є процесом реалізації їх інноваційного потенціалу. У цьому контексті М.К. Чернявська твердить: «Очевидно, виходячи з логіки конструкції самого поняття «інновація торговельного підприємства», впровадження нововведень та оновлення у процесі господарської діяльності на всіх стадіях (від закупівлі до збуту товару) є свідченням генерації знань персоналу, комерціалізації його творчих ідей та реалізації власне потенціалу. Лише на цих умовах можливо сформувати та реалізувати потенціал підприємства у цілому, що й дозволяє забезпечити інтенсивний розвиток та, відповідно – збільшити обсяги збуту товару та прибуток торговельного підприємства, а також задовольнити інтереси споживача» [2, С. 105].

Інноваційна діяльність підприємств оптової торгівлі може здійснюватись за багатьма напрямками. Серед них І.В. Колодяжна та М.О. Букрін виокремлю-

ють такі, як використання прогресивних форм і методів купівлі, зберігання та продажу товарів, впровадження нових послуг на стадії продажу товару, що дають змогу максимально задовольнити запити споживача, втілення корисних ідей, що збільшують прибуток; освоєння нових сегментів ринку купівлі та продажу товарів, які дають можливість охопити як найбільшу кількість постачальників товарів і покупців; використання нових та прогресивних форм організації праці та управління персоналом; отримання результату від упровадження нових форм і методів організації господарської діяльності, що забезпечує інтенсивний розвиток підприємства, збільшення товарообігу, доходу і прибутку [6, С. 356].

Водночас як свідчить кореляційний аналіз інноваційної діяльності підприємств, проведений О.І. Яшкіною, більшість субфакторів, які впливають на результативність інноваційної діяльності, пов'язані з науковими та науково-технічними роботами, натомість витрати на нетехнологічні інновації майже не впливають на показники результативності інноваційної діяльності підприємств України. Науковець зазначає, що усі напрями витрат на наукові та науково-технічні роботи сильно впливають на обсяг реалізованої інноваційної продукції, мають сильний вплив на впровадження нових технологічних процесів та мають середній вплив на освоєння виробництва нових видів техніки [7, С. 188].

Інноваційний потенціал підприємств оптової торгівлі реалізується на основі певних стратегій. Т.В. Кулініч та І.О. Лозова виокремлюють такі можливі стратегії: використання переваг комбінації з імітаційної та залежної інноваційних стратегій, діяльність на основі контрактного виробництва, коли учасниками виступають як гуртова торгівля, так і промисловість; поширення онлайн-продажу товарів, розробка програмного забезпечення для мобільних пристроїв з висвітленням товарних позицій продукції підприємства, що сприятиме підвищенню обсягів продажу продукції як у гуртовій, так і в роздрібній торгівлі, а також зменшити операційні витрати підприємства на персонал; міжфункціональний підхід до ланцюга поставок та вдосконалення асортименту товарів, що передбачає започаткування методичного моніторингу та аналізу

маркетингових даних з метою визначення реакції споживачів на товари (товарні групи), що сприятиме підвищенню ефективності збуту [8, С. 296].

Стосовно переліку чинників ефективності інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі, І. Підгірний наголошує на наступних: а) визначення ролі й місця оптової торгівлі у розвитку економіки України; б) активізація вирішення проблем не тільки внутрішньої і зовнішньої торгівлі, але і таких секторів економіки, як сільське господарство і переробна промисловість; в) визначення пріоритетів, що сприятиме оздоровленню ситуації у виробництві вітчизняних товарів споживчого призначення, а також мінімізуватиме ризики від інтеграції в єдиний економічний простір; г) розроблення загальнодержавної стратегії регулювання внутрішнього ринку, системи стимулів для великих підприємств оптової торгівлі; д) розроблення інноваційних проектів оптових підприємств для формування товаропровідної мережі, зміцнення міжрегіонального співробітництва з обміну товарами [9].

Водночас низька інтенсивність інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі пояснюється наявністю чинників, що впливають з актуального стану національної економіки та об'єктивних економічних процесів. Однією з основних перешкод є складність залучення інвестицій для реалізації інноваційних проектів, що пояснюється низькою стійкістю вітчизняної економічної системи до кризових процесів та тривалий період післякризового відновлення. Як справедливо підкреслюють Т.В. Кулініч та І.О. Лозова, «Суспільство розвивається у нестабільності знань про майбутнє ринку, адже виникають світові кризи, які б'ють по динаміці ефективного розвитку країни, наявні проблеми у виробництві і збуті продукції продовольчого і непродовольчого характеру, що створюють небезпеку для всього продуктового ланцюга – від товаровиробників до кінцевих споживачів» [8, С. 292].

На думку Г.М. Богославець та О.М. Трубей, до основних перешкод, котрі стримують розвиток інновацій серед підприємств слід відносити такі, як недостатній рівень поінформованості керівників і менеджерів відносно змісту інноваційної діяльності; страх перед змінами і пов'язаними з ними ризиками; низький рівень підготовки і стимулювання спеціалістів для реалізації інноваційних проектів; обмеженість або відсутність фінансових ресурсів; труднощі у залученні іноземних інвесторів через нестабільність економічної ситуації та несприятливий інвестиційний клімат у країні; недосконалість правового регулювання відносин у інноваційній сфері; слабка роль державної влади і органів місцевого самоврядування у поєднанні своїх зусиль і бізнесу у здійсненні інновацій; низький рівень фінансування державою розвитку інноваційної інфраструктури, в т.ч. наукової та науково-технічної діяльності [4, С. 73].

Додатково відзначимо, що згідно обстеження, проведеного Державною службою статистики України, 82,3 % працівників працюють на підприємствах, котрі належать до інноваційно-неактивних [5]. Таким чином, можемо виокремити проблему реалізації інноваційно-кадрового потенціалу, – навіть якщо на підприємствах залучено кадри, що можуть продукувати інно-

вації, відсутність інноваційної стратегії та інноваційної активності пригнічує такий потенціал.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження встановлено, що вітчизняні підприємства оптової торгівлі перебувають у пошуку нових форм та методів інноваційної діяльності. На ефективність цієї діяльності впливає загальний стан інноватизації економіки, запровадження на національному рівні елементів економіки знань, а також наявність достатнього фінансування інноваційної діяльності. Водночас спостерігається низка перешкод у цій сфері, пов'язаних з недосконалістю законодавчого врегулювання, недостатнім розвитком кластерних зв'язків з інноваційними центрами (науково-дослідними установами, освітніми закладами), а також несприятливим інвестиційним кліматом в Україні.

З метою подолання перешкод інноваційної діяльності підприємств оптової торгівлі в Україні пропонуємо такі кроки:

1. Посилення інноваційної кооперації та кластерних зв'язків оптовиків і центрів інновацій.
2. Моніторинг інновацій у роздрібній торгівлі та створення комплементарних систем.
3. Ініціація створення національного фонду інвестування у перспективні інновації.
4. Підтримка ініціатив стосовно надання пільг інноваційним підприємствам.
5. Участь у створенні центрів обміну міжнародним досвідом.

Лише на основі якісних перетворень, що виникають унаслідок інноваційного розвитку, на нашу думку, можливе суттєве зміцнення фінансового стану та конкурентних позицій підприємств оптової торгівлі.

Список використаних джерел

1. Антонюк Я.М. Особливості інноваційного процесу в торгівлі в сучасних умовах. *Торгівля, комерція, підприємство*. 2011. Вип. 12. С. 45-48.
2. Чернявська М.К. Сутність інновацій торговельного підприємства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Економіка. 2017. Вип. 1. С. 102-107.
3. Наукова та інноваційна діяльність (1990-2016). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
4. Богославець Г.М., Трубей О.М. Інноваційна діяльність підприємств торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2016. № 7-8. С. 69-74.
5. Наукова та інноваційна діяльність України: Статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf
6. Колодяжна І.В., Букрін М.О. Формування економічної стратегії інноваційного розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 354-360.
7. Яшкіна О.І. Інноваційна діяльність підприємств України: тенденції розвитку та чинники впливу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 181-189.
8. Кулініч Т.В., Лозова І.О. Інноваційні стратегії в розрізі гуртової торгівлі. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 292-297.
9. Підгірний І. Роль та значення інноваційних перетворень в оптовій торгівлі для розвитку української економіки. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22744/1/52.pdf>

References

1. Antonyuk Y.M. Features of the innovation process in trade in modern conditions. *Trade, commerce, entrepreneur-*

ship. 2011. Issue 12. pp. 45-48. (in Ukrainian)

2. Chernyavska M.K. Essence of innovations of the trading enterprise. *Scientific herald of Mukachevo State University. Series: Economics*. 2017. Issue 1. pp. 102-107. (in Ukrainian)

3. Scientific and innovation activities (1990-2016). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html (in Ukrainian)

4. Bohoslavets H.M., Trubei O.M. Innovative activity of enterprises of trade. *Innovative economy*. 2016. № 7-8. pp. 69-74. (in Ukrainian)

5. Scientific and innovation activity of Ukraine: Statistical collection. Kyiv, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf (in Ukrainian)

6. Kolodyazhna I.V., Bukrin M.O. Formation of economic

strategy of innovative development of enterprises. *Economics and Society*. 2016. № 7. pp. 354-360. (in Ukrainian)

7. Yashkina O. Innovative activity of Ukrainian enterprises: development trends and factors of influence. *Marketing and Innovation Management*. 2013. № 4. pp. 181-189. (in Ukrainian)

8. Kulinich T.V., Lozova I.O. Innovation strategies in the context of wholesale trade. *Economics and Society*. 2017. № 12. pp. 292-297. (in Ukrainian)

9. Pidhirnyi I. The role and significance of innovative transformations in wholesale trade for the development of the Ukrainian economy. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22744/1/52.pdf> (in Ukrainian)

БОНДАРЕНКО-БЕРЕГОВИЧ

Валерія Валентинівна
agent0071995@mail.ru

УДК 338.22.021.4

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВАаспірант, Вінницький
національний аграрний
університетAPPROACHES TO EVALUATION OF FINANCE-ECONOMIC SAFETY
OF THE ENTERPRISE**BONDARENKO-BEREGOVYCH Valeriia Valentynivna** – postgraduate student, Vinnytsia National Agrarian University

Перед підприємствами постає необхідність прогнозування можливих змін в стані їх економічної безпеки. Мета дослідження – моделювання оцінки рівня економічної безпеки на прикладі ВАТ «Вінницьхліб». Встановлено індикатори системи діагностики фінансової безпеки підприємства (коефіцієнти: фінансової незалежності, маневреності власного капіталу, забезпечення власними оборотними засобами, поточних зобов'язань, довгострокової фінансової незалежності, маневреності власних коштів). Запропонована модель включає фінансові коефіцієнти та величину отриманого чистого прибутку на 1 працівника. Інтегральний індекс фінансово-економічної безпеки ВАТ «Вінницьхліб» у 2018 році більше, ніж у 2017 році на 18,42 %.

* * *

Introduction. The viability of enterprises in the economy largely depends on the level of their economic security. Therefore, before the business entities there is a need for internal self-assessment and forecasting of possible changes in the state of their economic security. This approach is due to the fact that they must respond adequately to the effect of various external and internal factors.

The **purpose** of the study is to analyze the theoretical foundations of economic security of the enterprise and to simulate an assessment of its level by the example of the Open Joint Stock Company "Vinnytsyahlib".

Results. On the basis of the analysis of literary sources, the essence of the category "economic security of the enterprise" is specified - a specially built system of protective measures, the main objective of which is to ensure uninterrupted and cost-effective and productive activity of the enterprise. It is proposed to calculate the level of financial and economic security of the enterprise on the basis of the generalized (integral) index (index), which includes the ten basic coefficients of financial stability and the value of the net profit earned per employee, which is brought in a normalized form. We establish key business indicators of the system of diagnostics of economic security of the enterprise: the coefficient of financial independence; coefficient of maneuverability of equity; coefficient of maintenance of current assets by own current assets; coefficient of equity ratio and attraction of capital (coefficient of financial stability); coefficient of maintenance of own circulating assets; coefficient of ratio of real assets and property value; coefficient of current liabilities; coefficient of ratio of non-current and own funds; coefficient of long-term financial independence; coefficient of maneuverability of own funds.

Conclusion. An analysis of the theoretical foundations of financial and economic security of the enterprise and modeling of its level assessment on the example of the Open Joint Stock Company "Vinnitsa Bereb" was conducted. The calculated value of the integral index of financial and economic security of OJSC "Vinnitsahleb" in 2018 is more than 18.42% in 2017.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, оцінка, хлібопекарська галузь, підприємство, економічні показники, фінансові показники, інтегральний індекс

Keywords: finance-economic security, rating, baking industry, enterprise, economic indicators, financial indicators, integral index

ВСТУП

Хлібопекарська галузь України відіграє визначну соціальну та стратегічну роль у житті суспільства, задовольняючи потреби населення в основному харчовому продукті.

Життєздатність підприємства в економіці значною мірою залежить від наявного рівня його економічної безпеки. Тому перед суб'єктами господарювання виникає необхідність внутрішньої самооцінки та прогнозування можливих змін у стані їх економічної безпеки. Такий підхід викликаний тим, що вони повинні адекватно реагувати на дію різних зовнішніх та внутрішніх чинників.

Ведення господарської діяльності завжди пов'язане з фінансовими ризиками. Усе це підсилює умови невизначеності та непередбачуваності зовнішнього середовища. Одним із найбільших ризиків є спад обсягів реалізації продукції, неотримання запланованих доходів і, як наслідок, отримання збитків замість прибутку. Отримання збитків призводить до банкрутства підприємства. Тому важливого значення набуває формування системи ді-

агностики економічної безпеки підприємства. Перед менеджментом підприємств постає питання визначення бізнес-індикаторів, що дають змогу об'єктивно оцінити економічний стан підприємства. Ця стратегія дасть змогу виробити ефективні управлінські рішення, які будуть спрямовані на встановлення подальших напрямів та перспектив розвитку підприємства. Усе це обумовлює актуальність дослідження.

Питанням управління економічною безпекою підприємства приділяють багато уваги науковці: С.М. Ілляшенко, М.М. Єрмошенко, Т.С. Клебанова, Г.В. Козаченко, Є.О. Олейников, Р.А. Руденський, Л.Г. Шемаєва та інші.

Водночас існуючі дослідження та напрацювання характеризуються значною різноманітністю поглядів, відсутністю уніфікованості та універсальності. Тому питання наукового обґрунтування змісту та формалізації рівня економічної безпеки підприємства потребує додаткового дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ полягає в аналізі тео-

ретичних засад економічної безпеки підприємства та моделювання оцінки її рівня на прикладі Відкритого акціонерного товариства «Вінницяхліб».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічну основу дослідження становлять економіко-статистичні методи оцінки фінансово-економічного стану підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Безпека – це складне і багатогранне поняття. Визначаючи зовнішні та внутрішні загрози, які впливають на економічну безпеку підприємства, необхідно звернутись до Закону України «Про національну безпеку України»: «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій» [1, ст. 3].

М. Войнаренко та О. Яременко визначають безпеку як стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування [2, с. 60].

Сутність безпеки, на думку В.М. Щербини, полягає у «бажаному» стані суб'єкта, коли ймовірність змін зовнішнього середовища впливає у допустимих межах на результати його діяльності. Автор у загальному визначенні під економічною безпекою розуміє якісну характеристику економічної системи, котра визначає здатність підтримувати необхідні умови життєдіяльності, стійке забезпечення ресурсами виробництва і розвитку [3, с. 221-222].

Н.П. Карачина досліджує сутність категорії «економічна безпека» на макrorівні – економіка підприємства [4, с. 4-5]. Провівши ґрунтовне дослідження сутності економічної безпеки на мега-, мезо- та макrorівнях, Н.П. Карачина вважає за необхідне сконцентрувати увагу на мікрорівні економічної безпеки, об'єктом якого є підприємство як базовий досліджуваний суб'єкт господарювання.

Ми пропонуємо в алгоритм моделювання інтегрального показника (індекса) фінансово-економічної безпеки підприємства включити групу фінансових кое-

фіцієнтів: 1) коефіцієнт фінансової незалежності (x_1); 2) коефіцієнт маневреності власного капіталу (x_2); 3) коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами (x_3); 4) коефіцієнт співвідношення власного і залучення капіталу (коефіцієнт фінансової стійкості) (x_4); 5) коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами (x_5); 6) коефіцієнт співвідношення реальних активів і вартості майна (x_6); 7) коефіцієнт поточних зобов'язань (x_7); 8) коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів (x_8); 9) коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (x_9); 10) коефіцієнт маневреності власних коштів (x_{10}).

Таким чином, вибрано 10 складових фінансової безпеки підприємства.

У табл. 1 розраховано показники фінансової стійкості ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр.

Динаміку коефіцієнтів фінансової стійкості ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр. проілюстровано на рис. 1.

Визначаємо направленість впливу кожного показника на загальну оцінку фінансової безпеки підприємства.

У нашому випадку всі 10 показників фінансової стійкості є стимуляторами, тобто із збільшенням кожного із них підвищується загальний рівень фінансової безпеки підприємства.

Проводимо так звану нормалізацію показників-індикаторів фінансової безпеки, яка дозволяє перейти від різних одиниць вимірювання до однієї, за якої "найкращому" значенню показника відповідає 1, а "найгіршому" – 0. Нормалізовані значення показників, які змінюються від 0 до 1, характеризують ступінь наближення індикаторів до оптимального значення.

Нормалізацію (нормування) фінансового коефіцієнта проводимо за формулою (1):

$$z_i = (x_i - \min\{x_i\}) / (\max\{x_i\} - \min\{x_i\}), \quad (1)$$

де z_i – нормалізоване значення i -го фінансового коефіцієнта;

x_i – фактичне значення i -го фінансового коефіцієнта;

$\min\{x_i\}$ – мінімальне значення i -го фінансового коефіцієнта;

$\max\{x_i\}$ – максимальне значення i -го фінансового коефіцієнта;

$i = 1, 2, \dots, k$ – порядковий номер фінансового коефіцієнта;

k – кількість фінансових коефіцієнтів.

Таблиця 1

Значення фінансових коефіцієнтів ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр. [5]

Познач.	Назва фінансового коефіцієнта	Фактичне значення за:		Оптимальне значення
		2017 р.	2018 р.	
x_1	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,60	0,61	> 0,5
x_2	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,45	0,50	> 0,4
x_3	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,15	0,13	> 0,1
x_4	Коефіцієнт співвідношення власного і залучення капіталу (коефіцієнт фінансової стійкості)	0,18	0,17	> 0,1
x_5	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	0,16	0,17	> 0,1
x_6	Коефіцієнт співвідношення реальних активів і вартості майна	0,55	0,53	> 0,5
x_7	Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,51	0,52	> 0,5
x_8	Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	0,53	0,52	> 0,5
x_9	Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	0,15	0,18	> 0,1
x_{10}	Коефіцієнт маневреності власних коштів	1,08	1,05	> 1,0

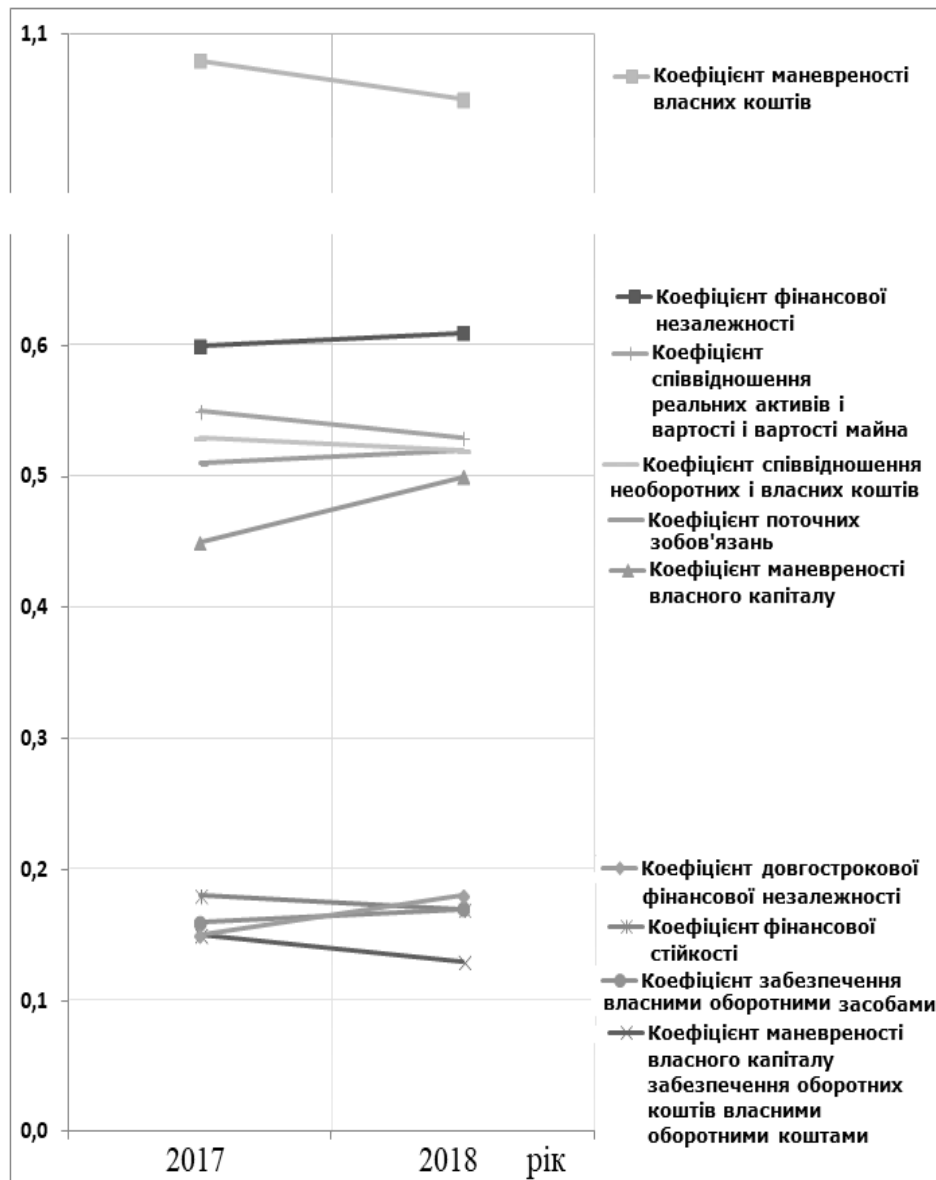

Рис. 1. Динаміка фінансових коефіцієнтів ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр.

Рівень безпеки підприємства за фінансовою складовою інтегрального індексу фінансово-економічної безпеки визначаємо за формулою (2):

$$F = \sum_{i=1}^k (z_i \cdot w_i), \quad (2)$$

де F – рівень безпеки за фінансовою складовою індексу фінансово-економічної безпеки;

z_i – нормалізоване значення i -го фінансового коефіцієнта;

w_i – «вагомість» i -го фінансового коефіцієнта (розраховується експертним способом), причому:

$$\sum_{i=1}^k w_i = 1, \quad (3)$$

де k – кількість фінансових коефіцієнтів.

Отримані показники оцінки фінансової складової безпеки ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр. наведено у табл. 2.

В якості економічної складової безпеки підприємства беремо величину отриманого чистого прибутку на 1

працівника за ті ж роки дослідження (Pr).

Знаходимо статистичні значення мінімального ($\min\{Pr_i\}$) та максимального ($\max\{Pr_i\}$) отриманого чистого прибутку на 1 працівника серед аналогічних підприємств хлібопекарської галузі.

Здійснюємо нормалізацію величини отриманого чистого прибутку на 1 працівника для ВАТ «Вінницяхліб» окремо за роками (2017, 2018):

$$E = (Pr_i - \min\{Pr_i\}) / (\max\{Pr_i\} - \min\{Pr_i\}). \quad (4)$$

«Вагомість» фінансової та економічної складових приймаємо по 0,5.

Інтегральний індекс фінансово-економічної безпеки підприємства складається із фінансової та економічної складових:

$$IFE = 0.5F + 0.5E. \quad (5)$$

Розрахунки інтегрального індексу фінансово-економічної безпеки ВАТ «Вінницяхліб» за 2017-2018 рр. наведено у таблиці 3.

Таблиця 2

Показники оцінки фінансової складової безпеки ВАТ «Вінницьхліб» за 2017-2018 роки.

Позначення фінансового коефіцієнта	Статистика		Різниця	Нормоване	Вага коефіцієнта	З урахування ваги	Нормоване	З урахування ваги
	min	max				2017 р.		2018 р.
x_1	0,570	0,641	0,071	0,426	0,1	0,043	0,567	0,057
x_2	0,428	0,525	0,098	0,231	0,1	0,023	0,744	0,074
x_3	0,124	0,158	0,034	0,779	0,1	0,078	0,191	0,019
x_4	0,162	0,189	0,028	0,673	0,1	0,067	0,309	0,031
x_5	0,152	0,179	0,027	0,302	0,1	0,030	0,679	0,068
x_6	0,504	0,578	0,074	0,628	0,1	0,063	0,358	0,036
x_7	0,485	0,546	0,062	0,415	0,1	0,041	0,577	0,058
x_8	0,494	0,557	0,063	0,576	0,1	0,058	0,416	0,042
x_9	0,143	0,189	0,047	0,161	0,1	0,016	0,806	0,081
x_{10}	0,998	1,134	0,137	0,604	0,1	0,060	0,385	0,038
Сума					1,0			
Узагальнена оцінка фінансової складової безпеки підприємства						0,480		0,503

Таблиця 3

Розрахунки інтегрального індексу фінансово-економічної безпеки ВАТ «Вінницьхліб» за 2017- 2018 рр.

Складові фінансово-економічної безпеки підприємства	2017 р.	2018 р.	Різниця	%
Фінансова	0,480	0,503	0,024	4,96
Економічна	0,422	0,564	0,142	33,73
Інтегральний індекс фінансово-економічної безпеки підприємства	0,451	0,534	0,083	18,42

ВИСНОВКИ

Проведено аналіз теоретичних засад фінансово-економічної безпеки підприємства та моделювання оцінки її рівня на прикладі Відкритого Акціонерного товариства «Вінниця хліб».

Пропонується розраховувати рівень фінансово-економічної безпеки підприємства на основі узагальненого (інтегрального) показника (індекса), що включає десять основних коефіцієнтів фінансової стійкості та величину отриманого чистого прибутку на 1 працівника, які приведені до нормалізованого вигляду.

Розраховане значення інтегрального індексу фінансово-економічної безпеки ВАТ «Вінницьхліб» у 2018 р. більше, ніж у 2017 р. 18,42 %.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
2. Войнаренко М., Яременко О. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників. Економіст. 2008. № 12. С. 60-63.
3. Щербина В.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 10 (64). С. 220-225.
4. Карачина Н.П. Комплексність та спектральність категорії "економічна безпека". Вінницький національний технічний університет. URL: ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7569/Комплексність.pdf
5. Приватне акціонерне товариство "Концерн Хлібпром". Офіційний сайт. URL: <https://hlibprom.com.ua/factory/vinnitsyahlib/>
6. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства:

сутність, класифікація та система діагностики. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015. Вип. 3. С. 414-418.

7. Гончар В.Г. Оцінювання стану фінансової безпеки підприємства за допомогою інтегрального індексу фінансової безпеки. Економіка та держава. 2015. № 9. С. 91-97.

References

1. On the National Security of Ukraine. Law of Ukraine. Information from the Verkhovna Rada (VVR), 2018, № 31, Art. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (in Ukrainian)
2. Voinarenko M., Yaremenko O. Management of economic safety of enterprises on the basis of estimation of deviations of threshold indicators. Economist. 2008. № 12. pp. 60-63. (in Ukrainian)
3. Shcherbyna V.M. Information provision of economic safety of enterprises and institutions. Actualny problemy ekonomiky. 2006. № 10 (64). pp. 220-225. (in Ukrainian)
4. Karachyna N.P. Complexity and spectrum of category "economic security". Vinnytsia National Technical University. URL: ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7569/Complexity.pdf (in Ukrainian)
5. Private Joint-Stock Company "Concern Khlibprom". Official site. URL: <https://hlibprom.com.ua/factory/vinnitsyahlib> (in Ukrainian)
6. Skrynkovskiy R.M. Economic security of an enterprise: the essence, classification and system of diagnostics. Mykolaiv National University after V.O. Sukhomlynskyi. 2015. Issue 3. pp. 414-418. (in Ukrainian)
7. Honchar V.H. Estimation of the financial security of an enterprise using the integral index of financial security. Economics and state. 2015. № 9. pp. 91-97. (in Ukrainian)

ШУМ

Михайло Анатолійович
mshum191057@gmail.com

ЧУПРИНА

Людмила Вікторівна
lvchuprina@meta.ua

ХІЛЬСЬКА

Анна Олександрівна

к.е.н., доцент, завідувач кафедри,
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торгівельно-економічного
університету

к.е.н., доцент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торгівельно-економічного університету

студент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торгівельно-економічного
університету

УДК 657.6

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

PROBLEMS OF ACCOUNTING AND ANALYSIS OF USE OF THE FIXED ASSETS OF THE ENTERPRISE

SHUM Mykhailo Anatoliiovych – PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, Kharkiv Institute of Finances of KNTU

CHUPRYNA Liudmyla Viktorivna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv Institute of Finances of KNTU

KHILSKA Anna Oleksandrivna – student, Kharkiv Institute of Finances of KNTU

У статті визначенні основні проблеми бухгалтерського обліку, аналізу використання основних засобів підприємства та шляхи їх вирішення. Позначена важливість глобальних проблем відбивання основних засобів у сучасному обліку, звітності та їх аналізу. Виділені проблеми: зниження довіри користувачів фінансової звітності і невисокий рівень достовірності інформації про основні засоби підприємства. Запропоновано завдання, які ставляться перед фінансовою звітністю для вирішення встановлених проблем. Привернута увага до основоположної якісної характеристики фінансової звітності «доречність».

* * *

В статье определены основные проблемы бухгалтерского учета, анализа использования основных средств предприятия и пути их решения. Обозначена важность глобальных проблем отражения основных средств в современном учете, отчетности и их анализа. Выделены проблемы: снижение доверия пользователей финансовой отчетности и невысокий уровень достоверности информации об основных средствах предприятия. Предложены задачи, которые ставятся перед финансовой отчетностью для решения установленных проблем. Привлечено внимание к основополагающей качественной характеристике финансовой отчетности «уместность».

* * *

Introduction. The economic activity of any enterprise involves the availability of fixed assets. This is the main element of the productive forces that contributes to the process of production, distribution, exchange and consumption of resources. The effectiveness of the use of fixed assets depends on the correct organization of accounting and continuous analysis of their condition and use. That is, from timely receipt of reliable accounting information, because on its basis entrepreneurs make their decisions on managing their property. Also, the reliability of the reported data on fixed assets in the financial statements depends on the degree of trust of users to the financial statements of the enterprise and the results of its analysis.

Purpose. The purpose of the work is to determine the main problems of accounting, analysis of the use of fixed assets of the enterprise and the ways of their solution.

Results. One can highlight the main problems of displaying information about the use of fixed assets in accounting and financial reporting, as well as its analysis. These are the problems of the financial reporting of the developed countries, the International Financial Reporting Standards, to some extent the AS. In our opinion, first of all, the reduction of consumer confidence and the impossibility to reflect the real state of the company's basic assets (reliability of information) should be attributed to the global problems of displaying assets in modern accounting, reporting and analysis.

Conclusion. Problems recording information on the use of fixed assets in the financial statements: achievement of user confidence and ensuring the reliability of the information provided are global in nature. For Ukraine, their decision is a priority, as it is connected with the improvement of the investment climate and the increased competitiveness of Ukrainian enterprises. From the presented results and outcomes, the prospects for further research into the problems of the accounting and analysis of the company's main assets, which tend to go towards improving the rules for the formation of financial statements, are naturally determined; preparation of financial statements by the enterprise; audit of financial statements.

Ключові слова: облік, аналіз, основні засоби, фінансова звітність, підприємство

Ключевые слова: учет, анализ, основные средства, финансовая отчетность, предприятие

Keywords: accounting, analysis, fixed assets, financial reporting, enterprise

ВСТУП

Господарська діяльність будь-якого підприємства передбачає наявність основних засобів. Це найголов-

ніший елемент продуктивних сил, який сприяє процесу виробництва, розподілу, обміну та споживання ресурсів. Ефективність використання основних засо-

бів залежить від правильної організації обліку та постійного аналізу їх стану та використання. Тобто від своєчасного одержання достовірної облікової інформації, адже на її основі підприємці приймають свої рішення стосовно управління своїм майном. Також від достовірності представлених даних про основні засоби у фінансовій звітності залежить ступінь довіри користувачів до фінансової звітності підприємства і результатів її аналізу.

Значний внесок у дослідження питань обліку та аналізу основних засобів зробили такі вчені: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Н.М. Малюга, В.Ф. Палій, В.В. Сопко, С.Ф. Покропивний, Н.Ю. Єршова, О.В. Портна, Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній та інші. Проте, незважаючи на вагомі напрацювання вчених, зміни законодавства вимагають подальшого вивчення проблем обліку, аналізу основних засобів та шляхів їх вирішення [1, 2, 3, 5, 6].

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні основних проблем бухгалтерського обліку, аналізу використання основних засобів підприємства та шляхів їх вирішення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали періодичних видань, наукові праці, нормативно-правові акти. Під час проведення дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення окремих вимог українського законодавства та МСФЗ стосовно обліково-аналітичного забезпечення використання основних засобів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Нині можна виділити основні проблеми відбиття інформації про використання основних засобів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а також її аналізу. Це проблеми фінансової звітності розвинених країн, Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), певною мірою українських стандартів бухгалтерського обліку. До глобальних проблем відбивання основних засобів у сучасному обліку, звітності та їх аналізу, на наш погляд, перш за все, слід віднести: зниження довіри користувачів і неможливість показати реальний стан основних засобів підприємства (достовірність інформації). Відповідно, ці проблеми ставлять перед звітністю певні завдання:

- підвищення ступенів довіри користувачів шляхом вдосконалення облікових правил;
- вдосконалення методів і правил, пріоритетності принципів, що дозволяють звітним даним наблизитися до реальності, шляхом посилення ролі принципу пріоритету змісту над формою.

Зазначені проблеми взаємопов'язані, впливають одна з іншою й вимагають комплексного підходу. Вони не можуть бути повністю усунені в рамках реального рівня розвитку бухгалтерського обліку, засобів комунікації та інформаційного подання.

Для завоювання довіри користувачів до фінансової звітності необхідна зацікавленість в цьому, найперше розробників правил, підприємства; аудитора. Причому важливою є також і зацікавленість кожної держави, особливо України. Зараз дуже актуально набуття довіри до фінансової звітності та, зокрема, до інформації про

основні засоби підприємства.

Показати реальний стан основних засобів підприємства, результати його діяльності обліковими методами абсолютно точно складно, але можна це зробити з найбільшим наближенням до дійсності, причому ступінь наближення залежить як від правил стандартів, так і від правильності застосування цих правил.

На основі проведених досліджень сутності категорії «основні засоби» пропонується наступне визначення даної економічної категорії, зокрема, матеріальні активи, які зберігають свою натуральну форму протягом всього корисного терміну експлуатації, що становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік), використовуються як під час здійснення господарської діяльності, так і під час виконання підприємством адміністративних чи соціально-культурних функцій та частинами переносять свою вартість на результат власної діяльності – виготовлений продукт, надані послуги або товар. Якщо поняття «основних засобів» порівнювати з поняттями «основних фондів» та «основного капіталу», то можна зробити висновок, що «основний капітал» найширше за змістом поняття і включає основні засоби та основні фонди. Зі свого боку «основні фонди» включають нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, основні засоби, інвестиційну нерухомість, фінансові інвестиції, інші необоротні активи. Порівнюючи визначення представлені в П(С)БО 7 «Основні засоби», Податковому кодексу України та міжнародних стандартах, можна сказати, що вони є подібними, це є наслідком того, що українські нормативні акти орієнтовані на МСБО. У ньому розкривається інформація про мінімальну розмір вигод, які очікуються до отримання підприємством у майбутньому, і про максимальну величину майбутнього відтоку вигод, тобто про майбутні чисті вигоди.

Поділ активів і зобов'язань на довгострокові і короткострокові надає інформацію користувачеві про те, яким чином вигоди більш точно розподіляться у майбутньому, тобто скільки вигод очікується протягом року, а скільки у майбутньому. Розкриття інформації у деяких ситуаціях дозволить користувачеві побачити ще більш безпосередній розподіл чистих вигод по рокам. Так, наприклад, за операціями оренди МСФЗ 17 «Оренда» вимагає розкриття інформації стосовно фінансової оренди від орендодавців і від орендарів для кожного з наступних періодів: не більше одного року; більше одного року, але не більше п'яти років; більше п'яти років [4]. Виокремлення різних видів активів і зобов'язань дозволяє побачити, за рахунок яких саме операцій відбуватимуться у майбутньому приплив і відтік вигод. Наприклад, для визначення балансової вартості основних засобів необхідно встановити термін корисної служби й модель отримання вигод від об'єкта – всі ці показники є прогнозними. Широке використання моделі оцінки за справедливою вартістю і відхід від історичної – це також етапи переходу від зображення минулого до подання у звітності майбутнього. Прогноз раніше визнавався відмінною рисою управлінського обліку, а сьогодні – це єднальна властивість фінансового та управлінського обліків. У Концептуальній основі фінансової звітності одна з основоположних якісних характеристик є «доречність»,

для досягнення якої інформація повинна мати передбачувальну цінність, підтверджувальну цінність або і те, і те. Виходячи з цього, на сьогодні змінюються старі й встановлюються нові правила формування фінансової звітності у МСФЗ.

Рух основних засобів – це зміна обсягу і структури основних засобів, внаслідок їх надходження і вибуття за звітний період. При цьому розраховуються як абсолютні показники, так і відносні. Найбільш повно картину руху основних засобів зображають наступні коефіцієнти (розраховані на підставі справедливої вартості): надходження, оновлення, зростання, приросту, вибуття, ліквідації, компенсації вибуття, інтенсивності оновлення, строку експлуатації, збалансованості поновлення. Для того щоб схарактеризувати технічний стан основних засобів, розраховують коефіцієнти зносу, придатності, терміну поновлення, заміни, інтенсивності експлуатації, старіння. З нашої точки зору, під час аналізу ефективності використання основних засобів слід застосовувати наступну групу показників: фондовіддача, фондомісткість, рентабельність основних виробничих фондів. Під час їх розрахунку слід використовувати справедливую вартість. Потім необхідно провести факторний аналіз фондовіддачі й фондорентабельності, розрахованих за справедливою вартістю. Кінцевим етапом економічного аналізу використання основних засобів підприємства є формування аналітичного звіту, мета якого: документальне закріплення результатів проведеного аналізу, а також формування ряду практичних рекомендацій щодо оптимізації структури основних засобів досліджуваного підприємства і підвищення ефективності їх використання. Отже, визначення проблем обліку та аналізу основних засобів підприємства дозволяє виявити суперечливі моменти у діяльності підприємства і розробити напрямки для їх подальшого удосконалення.

ВИСНОВКИ

Проблеми зображення інформації про використання основних засобів у фінансовій звітності: досягнення довіри користувачів і забезпечення достовірності наданої інформації мають загальносвітовий характер. Для України їх вирішення пріоритетне, оскільки пов'язане з поліпшенням інвестиційного клімату і підвищенням конкурентоспроможності українських підприємств.

З представлених результатів та висновків природно визначаються перспективи подальших досліджень проблем системи обліку та аналізу основних засобів підприємства, які повинні йти в напрямку удосконалення

правил формування фінансової звітності; підготовки фінансової звітності підприємством; аудиту фінансової звітності.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003 р. № 561. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/metodicheskie-rekomendacii/metodichni-rekomendacii-z-1024180.html>.
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-15.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби»: Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_014.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 «Оренда»: Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_018.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.

References

1. Methodical recommendations for the accounting of fixed assets: order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 30.09.2003. № 561. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/metodicheskie-rekomendacii/metodichni-rekomendacii-z-1024180.html> (in Ukrainian).
2. Methodical recommendations for completing the forms of financial statements: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 28.03.2013. № 433. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-15 (in Ukrainian).
3. International Standard of Accounting 16 "Fixed Assets": Standard, International Document of 01.01.2012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_014 (in Ukrainian).
4. International Standard of Accounting 17 "Rent": Standard, International Document of 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_018 (in Ukrainian).
5. National Accounting Standard 1 "General Requirements for Financial Statements": order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07.02.2013. № 73 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (in Ukrainian).
6. Regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets": order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 27.04.2000. № 92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (in Ukrainian).

КОВБАС

Галина Іванівна

УДК 005.334

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УКРАЇНІ

викладач, Центр
дистанційного навчання
"Чернівецький інститут"
МАУП

MAIN DIRECTIONS OF THE ENTERPRISES CRISIS MANAGEMENT
CONCEPT DEVELOPMENT IN UKRAINE*KOVBAS Halyna Ivanivna – lecturer, Center for Distance Learning "Chernivtsi Institute" LAPM*

У статті узагальнено концептуальні засади антикризового управління підприємствами в Україні. Наголошено на неминучості розвитку концепції антикризового управління у зв'язку з поширеністю кризових процесів та явищ. Розглянуто відмінності вітчизняної та іноземної концепцій кризового менеджменту. Висвітлено концептуальні підходи щодо визначення принципів, мети, цілей, завдань та заходів антикризового менеджменту. Наголошено на диференціації структури антикризового менеджменту у залежності від етапу кризи та виду економічної діяльності. Акцентовано на доцільності поглиблення концепції за напрямком розробки кадрових аспектів.

* * *

В статье обобщены концептуальные основы антикризисного управления предприятиями в Украине. Отмечена неизбежность развития концепции антикризисного управления в связи с распространённостью кризисных процессов и явлений. Рассмотрены различия отечественной и иностранной концепций кризисного менеджмента. Освещены концептуальные подходы к определению принципов, целей, задач и мероприятий антикризисного менеджмента. Отмечена дифференциация структуры антикризисного менеджмента в зависимости от этапа кризиса и вида экономической деятельности. Акцентируется на целесообразности углубления концепции по направлению разработки кадровых аспектов.

* * *

Introduction. The concept of crisis management is actively developing in the world and in Ukraine for a number of objective reasons. The further development of the concept depends on the synthesis of existing views and approaches, as well as the identification of possible areas for which it is expedient to increase the scientific work to achieve a high level of theoretical and methodological provision of crisis management.

Purpose. The aim of the work is to establish the actual state and justify the prospects for the development of the concept of crisis management of enterprises in Ukraine.

Results. The article generalizes the conceptual principles of crisis management of enterprises in Ukraine. It is emphasized on the inevitability of the development of the concept of crisis management in connection with the prevalence of crisis processes and phenomena. The differences between domestic and foreign concepts of crisis management are considered. The conceptual approaches to definition of principles, goals, goals, tasks and measures of crisis management are highlighted. It is emphasized on the differentiation of the structure of anti-crisis management, depending on the stage of the crisis and the type of economic activity. The emphasis is on the expediency of deepening the concept in the direction of developing personnel aspects.

Conclusion. According to the results of the study, we conclude that the concept of crisis management in Ukraine is at the stage of active development, which is conditioned by the frequency and depth of crisis phenomena in the economy. Along with this, an overview of scientific sources on the issues of crisis management provides only limited attention from the scientific community to the problems of personnel provision of anti-crisis management. While financial aspects are elaborated in detail, practically no attention is paid to the impact of the crises themselves and the measures implemented in the framework of crisis management on efficiency and labor productivity, personnel motivation, organizational and psychological climate at the enterprise, which should be considered a promising direction for further researches.

Ключові слова: криза, управління підприємством, антикризовий менеджмент, концепція, кадрове забезпечення

Ключевые слова: кризис, управление предприятием, антикризисный менеджмент, концепция, кадровое обеспечение.

Keywords: crisis, enterprise management, anti-crisis management, concept, staffing

ВСТУП

Концепція антикризового управління активно розвивається у світі та Україні у зв'язку з низкою об'єктивних причин. По-перше, глобальні та локальні фінансові та соціально-економічні кризи неминучі, що відповідає циклічному характеру розвитку світової та національної економік. По-друге, підприємства у своїй господарській діяльності суттєво залежать від обставин, що утворюються у зовнішньому і внутрішньому середовищі їх функціонування, зокрема, кризових процесів та явищ, оскільки є відкритими системами. По-третє, без наукового осмислення криз та

антикризового реагування, неможливо досягнути ефективності антикризового менеджменту, а отже, й фінансової та соціально-економічної безпеки підприємств.

Окремі аспекти концепції антикризового менеджменту висвітлені у працях таких українських вчених, як О.Ю. Буцька, О.В. Васильєв, В.В. Гой, О.В. Гук, О.П. Єлець, Л.А. Зверук, А.М. Зверяков, М.І. Зверяков, Н.П. Карачина, Л.О. Лігоненко, О.О. Плахотнік, О.О. Савіцька, Ф.Х. Сафарі, Г.В. Тельнова, О.В. Тимошенко. Проте подальший розвиток концепції залежить від узагальнення наявних поглядів і підходів, а також виокремлення можливих напрямків, за якими

доцільним є посилення наукової роботи для досягнення високого рівня теоретико-методологічного забезпечення антикризового управління.

МЕТА РОБОТИ полягає у встановленні актуального стану та обґрунтуванні перспектив розвитку концепції антикризового управління підприємствами в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою дослідження є теорії економічних циклів та криз, менеджменту підприємств, зокрема, стратегічного, ситуаційного та антикризового менеджменту. У дослідженні використано методи контент-аналізу, критичного аналізу, синтезу та узагальнення.

Джерельною базою дослідження є наукові праці іноземних та українських вчених за напрямком антикризового управління підприємствами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Кризові процеси у національній економіці завжди стають чинником посилення уваги наукового співтовариства до проблем антикризового управління. Останнє десятиліття позначилось впливом на українську економіку світової фінансово-економічної кризи (2008-2009 рр.) та соціально-економічної кризи після Революції Гідності (2013-2014 рр.).

Аналіз наукової активності свідчить про піднесення уваги вчених до проблематики антикризового управління протягом декількох років після настання кризи та поступовий спад до наступного кризового періоду. Водночас, у посткризовий (чи, вірніше, з урахуванням положень теорії економічних циклів, «міжкризовий») період концепція антикризового управління розвивається у системному зв'язку з найважливішими аспектами функціонування підприємств – інноваційним та соціальним розвитком, маркетинговою стратегією. З цього приводу Н.П. Карачина та О.О. Савіцька наголошують: «У світі, який зазнав цілої низки природних катаклізмів та характеризується зростанням кількості проявів політичних хвилювань, проблема управління в кризових ситуаціях ніколи не залишається поза увагою. Широкий спектр наукових праць західних і вітчизняних учених з теми антикризового управління дає підстави зробити висновок про формування самостійного наукового напрямку. Тому виникають труднощі у розумінні та дослідженні цього феномену» [1, С. 7].

У іноземній науковій літературі поширеним напрямком досліджень є «кризовий менеджмент» – методи та інструменти прийняття рішень у кризових ситуаціях [2]. Концепція кризового управління тісно пов'язана з принципами тотального управління якістю [3]. Вітчизняна концепція антикризового управління відображає українські реалії менеджменту підприємств, коли на перший план виносяться не імідж чи розвиток, а виживання підприємства у складних ринкових умовах, що відзначаються недосконалістю державного регулювання та слабкою передбачуваністю кризових явищ передусім політико-економічного характеру.

Так, О.В. Гук антикризове управління досліджує як спосіб запобігання банкрутству та подолання кризових явищ на підприємстві за нестабільних умов

господарювання, що є системою, утвореною на основі необхідності досягнення групи цілей у контексті об'єктивної необхідності її запровадження на підприємстві [4]. Як справедливо зазначають Л.А. Зверук та Н.М. Давиденко, сучасне нестійке ринкове середовище формує об'єктивну необхідність розглядати антикризове управління як постійно діючу систему, пов'язану з управлінням фінансово-господарською діяльністю підприємства, його фінансовою стійкістю та платоспроможністю [5, С. 75].

Антикризове управління розглядається науковцями як елемент системи менеджменту підприємства. Так, О.П. Слєць дослідив теоретичні, методичні та практичні засади антикризової складової управління підприємством обґрунтував послідовність здійснення функцій антикризового управління, які забезпечують узгодженість дій за умов застосування антикризових заходів, запропонував структуру проведення адаптивної реструктуризації машинобудівних підприємств та методичні рекомендації стосовно формування та реалізації антикризової стратегії управління [6]. В.В. Гой та О.В. Васильєв узагальнили основні підходи до пояснення теорії криз з погляду циклічності ринкової кон'юнктури, а також виникнення та перебігу криз на підприємствах корпоративного сектору [7].

На відміну від орієнтації на кризові ситуації, що спостерігається в іноземних наукових працях, вітчизняна концепція антикризового управління більш зосереджена довкола проблематики їх попередження. Так, у праці Г.В. Тельнової розроблено модель визначення «ранніх сигналів» кризи – метод докризового управління, що дозволяє керівнику будь-якого підприємства самостійно підбирати необхідні та реально здійснені заходи, а оптимальні обсяги зміни структури майна має розраховувати прикладна програма [8]. О.О. Шапурова, розробивши науково-методичні основи антикризового управління, виділила принцип постійної готовності редагування та принцип превентивності дій, а також сформувала стратегію стабілізації та основні механізми стабілізації на всіх стадіях кризи [9]. Л.А. Зверук та Н.М. Давиденко на основі системного підходу запропонували такі принципи, як принцип постійної превентивності дії та готовності до реагування, терміновості та адекватності реагування, комплексності рішень, альтернативності дій та адаптивності управління, пріоритетності використання внутрішніх ресурсів, оптимізації зовнішньої санації та принцип ефективності [5].

Поряд з цим, традиційно структура антикризового управління будується за поділом ситуації на докризову, кризову та посткризову. О.В. Тимошенко, О.Ю. Буцька та Ф.Х. Сафарі охарактеризували основні структурні елементи антикризового фінансового управління підприємством та побудували механізм антикризового управління в умовах трансформаційних процесів в Україні, наголосивши на існуванні залежності між типами управління підприємством та зміною кризового стану в економічному середовищі. Науковці обстоюють системний характер антикризового управління, що включає превентивну, реактивну та післякризову складові та наполягають, що коректна оцінка ефективності механізму антикризового управління на підприємстві полягає у застосуванні комплексного

підходу, який буде поєднувати аспекти різних механізмів антикризової стабілізації [10]. Міркуючи схожим чином, Л.А. Зверук та Н.М. Давиденко наголосили, що найважливішим принципом стратегії антикризового управління є принцип превентивності дії та готовності до реагування, для чого виникає необхідність здійснення моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища з метою раннього виявлення загрози кризи, а основним інструментарієм при цьому виступає діагностика [5]. Як наголошує О.В. Гук, антикризове управління ґрунтується на глибокому аналізі фінансовогосподарського стану підприємства та розробці антикризових заходів, що дозволяє підприємству передбачити й уникнути банкрутство, а також підвищити ефективність його діяльності. Попередження банкрутства, відзначає науковець, залежить від своєчасного виявлення загрози банкрутства на підприємстві, розробки й упровадження відповідних антикризових заходів, які дозволяють подолати кризу, відновити ліквідність та платоспроможність і запобігти процедурі банкрутства й ліквідації підприємства [4, С. 197].

Погоджуємось також з міркуванням І.С. Ладунки та О.І. Андрюшиної, процес антикризового управління має передбачати цілеспрямованість, послідовність, своєчасність прийняття рішень та їх адаптованість у процесі життєдіяльності підприємства. В авторському розумінні антикризове управління повинно охоплювати всі підсистеми управління підприємством: операційну, технічну, фінансову, стратегічну, маркетингову, кадрову. Визначені підсистеми не функціонують ізольовано. Основна мета антикризового управління полягає в узгодженості та координації дій між цими системами, створенні умов для їх працездатності [11, С. 281].

Одним із завдань розвитку концепції антикризового управління є визначення об'єкта управління. Основним об'єктом вважаються кризи, тобто кризові процеси та явища, що мають певною мірою непередбачуваний характер та суттєво впливають на ефективність роботи підприємства. О.О. Плахотнік запропонував класифікацію кризових явищ на підприємстві на основі їх розмежування за критеріями етапу життєвого циклу, впливу на вартість підприємства та вживання методів реактивного антикризового управління, що дозволяє підвищити ефективність управління підприємством і забезпечити прийняття стратегії розвитку. Науковець наголосив на важливості проактивного антикризового управління, що дозволяє забезпечити економічну безпеку та конкурентоспроможність підприємства у процесі його функціонування та стратегічного розвитку [12]. Класифікацію криз підприємства та ефективність антикризових заходів (на прикладі фінансової діяльності підприємства) досліджено у праці О.П. Степаненко. Науковцем розроблено економіко-математичну модель оцінки діяльності підприємства, а також комплекс економіко-математичних моделей антикризового управління його кадровою діяльністю, запропоновано методи їх узгодження; висвітлено питання використання віртуальних технологій і систем в антикризовому управлінні підприємством [13].

Деякі відмінності спостерігаються у дослідженнях особливостей антикризового управління залежно від

виду економічної діяльності підприємства. Одним з основних напрямків розбудови концепції антикризового управління є теоретико-методологічне забезпечення банківських установ за цим напрямком. Цьому питанню присвячено, зокрема, монографію М.І. Зверякова та А.М. Зверякова, в якій висвітлено теоретико-методологічні та прикладні аспекти системи антикризового управління діяльністю банків; систематизовано й узагальнено теоретичні положення стосовно визначення сутності кризових явищ в економіці та їх причин, наведено методологічні основи оцінки ефективності використання інструментів антикризового управління банками [14]. О.М. Остапенко, дослідивши питання формування антикризової політики сільськогосподарськими виробничими кооперативами, визначив основні складові детермінанти антикризового управління, які мають забезпечити вихід з кризового стану кооперативів, а саме: формування ефективної системи менеджменту через створення асоціації кооперативів і виділення в ній групи кризового управління, здійснювати постійне оцінювання ризиків кооперативів і вдосконалювати планування [15]. У праці Л.О. Лігоненко розроблено теоретико-методологічні основи та методичний інструментарій побудови системи антикризового управління торговельним підприємством, зокрема, визначено теоретичні засади розробки антикризової програми підприємства та запропоновано методичне забезпечення її формування, а також зміст контролю у системі антикризового управління [16]. Програмний підхід спостерігається також у статті І.С. Ладунки, О.І. Андрюшиної, котрі систематизували підходи до визначення сутності антикризового управління підприємством та обґрунтували необхідність створення та постійного вдосконалення антикризової програми підприємства [11].

Заключним елементом концепції антикризового управління може вважатись розробка конкретних заходів. Н.П. Банера для покращення фінансової діяльності малих підприємств пропонує використання низки антикризових заходів для попередження і подолання кризової ситуації та утримання стабільного становища підприємства у складних економічних ситуаціях: оптимізацію витрат, ефективне використання системи маркетингу, жорсткість ведення кадрової політики, підвищення рівня грошового потоку, дотримання ефективного планування та правильної системи управління, покращення якості інформаційного забезпечення, оптимізацію бюджетування та постійну профілактику проведення антикризових заходів [17].

Об'єднання теоретичних та прикладних засад антикризового управління здійснюється у рамках стратегічного менеджменту. З цього приводу погодимось з Н.П. Карачиною та О.О. Савіцькою, котрі підкреслюють, що антикризове управління за своєю суттю є стратегічним і повинне будуватися на основі збалансованих та обґрунтованих стратегій, що дозволить підприємству більш виважено визначати стратегічні орієнтири із зазначенням ключових показників діяльності підприємства та враховувати організаційну та фінансову структури суб'єкта підприємництва, що так само забезпечить ефективне функціонування системи раннього попередження та реагування [1, С. 7]. Як влучно зазначає П.М. Чуб: «За сучасних умов, які

є наслідком розгортання на теренах нашої держави фінансово-економічної кризи, гостро постали питання неефективного антикризового менеджменту, а інколи – взагалі його відсутності. Саме тому важливим є зосередження уваги на антикризовому менеджменті, за допомогою якого можна передбачати, вчасно розпізнавати і успішно вирішувати найскладніші проблеми» [18, С. 211].

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження доходимо висновку, що концепція антикризового управління підприємством в Україні перебуває на етапі активного розвитку, що обумовлюється частотою та глибиною кризових явищ в економіці. У таких умовах виживання та нормальне функціонування підприємства залежить від здатності менеджменту розробити стратегію антикризового управління, що базується на відповідній концепції, враховує мету, цілі, та очікувані результати у плані зміцнення стійкості підприємства до криз. Антикризове управління на практиці може зводитись до ситуаційного управління – реакції на кризові процеси та явища, що описано в іноземних джерелах. Вітчизняне вчення про антикризовий менеджмент охоплює значно ширший аспект управлінської діяльності, представляє достатньо різноманітні погляди на оцінку можливих загроз та шляхи їх попередження, пропонує практичні управлінські інструменти, розроблені, в тому числі з урахуванням виду підприємницької діяльності суб'єкта господарювання, де планується використовувати методи антикризового управління.

Поряд з цим, огляд наукових джерел за проблематикою антикризового управління доводить лише обмежену увагу з боку наукового співтовариства до проблематики кадрового забезпечення антикризового менеджменту. У той час, як фінансові аспекти розроблені досить докладно, практично не звертається увага на вплив самих криз та заходів, що реалізуються у рамках антикризового менеджменту на ефективність та продуктивність праці, мотивацію персоналу, організаційно-психологічний клімат на підприємстві, що слід вважати перспективним напрямком подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Карачина Н.П., Савіцька О.О. Антикризове управління: сучасний категоріальний вимір. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_47
2. Hamidovic H. An Introduction to Crisis Management. ISACA. 5. URL: https://www.researchgate.net/publication/254864017_An_Introduction_to_Crisis_Management
3. Anceaux F., Morel G. Crisis Management: Theories and Methods Decision making in crisis situations. Definitions, models, methods and research issues Symposium ARPEGE. URL: http://arpege-recherche.org/symposium2012/Arpege_Anceaux_Morel.pdf
4. Гук О.В. Антикризове управління як спосіб запобігання банкрутству підприємства. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2015. № 6 (22). С. 193-198. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n6.html>
5. Зверук Л.А. Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2017. № 1(23). Т. 2 С. 69-75.
6. Єлєць О.П. Антикризова складова управління маши-

нобудівним підприємством: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". Х., 2009. 20 с.

7. Гой В.В., Васильєв О.В. Антикризове управління корпоративними підприємствами: теоретичні аспекти. *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6504>

8. Тельнова Г.В. Антикризове управління машинобудівним підприємством: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Приазов. держ. техн. ун-т. Маріуполь, 2006. 20 с.

9. Шапунова О.О. Антикризове управління машинобудівними підприємствами в ринкових умовах: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.

10. Тимошенко О.В., Буцька О.Ю., Сафарі Ф.Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. 2016. Т. 23. № 2. С. 187-192.

11. Ладунка І.С., Андрушина О.І. Антикризове управління підприємством. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-8/15-stati-8/709-ladunka-i-s-andryushina-o-i>

12. Плахотнік О.О. Ефективні механізми проактивного антикризового управління підприємствами: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / ДВНЗ "Приазов. держ. техн. ун-т". Маріуполь, 2011. 19 с.

13. Степаненко О.П. Економіко-математичні моделі і методи антикризового управління підприємством: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.03.02 / Міжнар. наук.-навч. центр інформ. технологій та систем НАН України і МОН України. К., 2005. 24 с.

14. Зверяков М.І., Зверяков А.М. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2015. 418 с.

15. Остапенко О.М. Антикризове управління сільськогосподарськими виробничими кооперативами: автореф... канд. екон. наук: 08.00.04 / Луган. нац. аграр. ун-т. Луганськ, 2008. 20 с.

16. Лігоненко Л.О. Антикризове управління торговельним підприємством: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.05 / Київ. нац. торгов.-екон. ун-т. К., 2015. 35 с.

17. Банера Н.П. Антикризове управління як один із шляхів виходу із фінансової кризи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 10. С. 266-269.

18. Чуб П.М. Методи антикризового управління банком. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 18. С. 211-219.

References

1. Karachyna N.P., Savitska O.O. Anticrisis management: a modern categorical dimension. *Economy. Management. Innovations*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_47 (in Ukrainian).
2. Hamidovic H. An Introduction to Crisis Management. ISACA. 5. URL: https://www.researchgate.net/publication/254864017_An_Introduction_to_Crisis_Management
3. Anceaux F., Morel G. Crisis Management: Theories and Methods Decision making in crisis situations. Definitions, models, methods and research issues Symposium ARPEGE. URL: http://arpege-recherche.org/symposium2012/Arpege_Anceaux_Morel.pdf
4. Huk O.V. Anticrisis management as a way to prevent bankruptcy of the enterprise. *Economics: realities of time. Scientific Journal*. 2015. № 6 (22). pp. 193-198. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n6.html> (in Ukrainian).
5. Zveruk L.A. Anti-crisis management of the enterprise in conditions of innovative development. *International scientific journal "Internauca"*. 2017. № 1 (23). Vol. 2. pp. 69-75. (in Ukrainian).
6. Yelets O.P. Anticrisis component of the management of the machine-building enterprise: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.00.04 / National. tech. Unt. Kharkiv

Polytechnic Institute. Kharkiv, 2009. 20 p. (in Ukrainian).

7. Hoi V.V., Vasyliiev O.V. Anticrisis Management of Corporate Enterprises: Theoretical Aspects. *Effective economy*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6504> (in Ukrainian).

8. Telnova H.V. Anti-crisis management of machine-building enterprise: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.06.01 / Priazov. state tech un. Mariupol, 2006. 20 p. (in Ukrainian).

9. Shapurova O.O. Anticrisis management of machine-building enterprises in market conditions: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.00.04 / Classical private un. Zaporizhzhia, 2009. 20 p. (in Ukrainian).

10. Tymoshenko O.V., Butska O.Yu., Safari F.Kh. Anticrisis management as a prerequisite for improving the efficiency of the enterprise. *Economic analysis*. 2016. Vol. 23. № 2. pp. 187-192. (in Ukrainian).

11. Ladunka I.S., Andriushyna O.I. Anticrisis management of the enterprise. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-8/15-stati-8/709-ladunka-i-s-andriushyna-o-i> (last accessed 14.04.2019). (in Ukrainian).

12. Plakhotnik O.O. Effective mechanisms of proactive crisis management by enterprises: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.00.04 / Priazov State Technological University. Mariupol, 2011. 19 p. (in Ukrainian).

13. Stepanenko O.P. Economical and mathematical models and methods of crisis management of the enterprise: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.03.02 / International Research and Training Center for Information Technologies and Systems of National Academy of Sciences of Ukraine and Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2005. 24 p. (in Ukrainian).

14. Zvieriakov M.I., Zvieriakov A.M. Anti-crisis management of financial stability of the bank in the conditions of economic imbalances: a monograph. Odesa: ONEU, 2015. p. 418. (in Ukrainian).

15. Ostapenko O.M. Anticrisis Management of Agricultural Production Cooperatives: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences 08.00.04 / Luhansk. nat. agrar. univ. Luhansk, 2008. 20 p. (in Ukrainian).

16. Lihonenko L.O. Anti-crisis management of a trading enterprise: author's abstract. dis ... cand. econ. sciences: 08.07.05 / Kyiv. nats trading-econ. univ. Kyiv, 2001. 35 p. (in Ukrainian).

17. Banera N.P. Anticrisis management as one of the ways out of the financial crisis. *Global and national problems of the economy*. 2016. Issue 10. pp. 266-269. (in Ukrainian).

18. Chub P.M. Methods of crisis management by the bank. *Finance, accounting and auditing*. 2011. Vol. 18. pp. 211-219. (in Ukrainian).

ШАНДОВА

Наталія Вікторівна
nat0906@i.ua

УДК 331.101.6

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІд.е.н., доцент, професор
кафедри, Херсонський
національний технічний
університетLABOUR PRODUCTIVITY AS A FACTOR
OF COMPETITIVENESS

ШУЛЬГА

Марина Олександрівна

к.е.н., доцент кафедри,
Херсонський національний
технічний університет*SHANDOVA Nataliia Viktorivna – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, Kherson National Technical University**SHULHA Maryna Oleksandrivna – PhD in Economics, Kherson National Technical University*

У статті досліджено зв'язок конкурентоспроможності країни та продуктивності праці. Встановлено, що зростання продуктивності праці залежить від інвестицій і економії фізичного капіталу, нових технологій і людського капіталу. Визначено, що для підвищення продуктивності праці потрібна взаємодія зацікавлених сторін, таких як: урядові заклади, організації працівників, бізнес-співтовариство, політики, суспільні діячі, засоби масової інформації. До факторів, що створюють проблеми підвищенню продуктивності, віднесено соціальні, політичні, інституціональні та економічні фактори. Зроблено висновок, що для розв'язання проблем підвищення продуктивності праці, необхідні взаємозалежні зусилля на національному, регіональному рівні, а також взаємодія на рівні бізнес-структур.

* * *

В статье исследована взаимосвязь конкурентоспособности страны и производительности труда. Установлено, что рост производительности труда зависит от инвестиций и экономии физического капитала, новых технологий, человеческого капитала. Определено, что для повышения производительности труда необходимо взаимодействие заинтересованных сторон, таких как: правительственные учреждения, организации работников, бизнес-сообщество, политики, общественные деятели, средства массовой информации. К факторам, которые создают проблемы для повышения производительности, отнесены социальные, политические, институциональные и экономические факторы. Сделан вывод, что для решения проблем роста производительности труда, необходимы взаимозависимые усилия на национальном, региональном уровне, а также взаимодействие на уровне бизнес-структур.

* * *

The dynamics of labor productivity is associated with the competitiveness of the economy. In this regard, understanding the causes of the country's backwardness in labor productivity from the leading countries is a prerequisite for creating sound economic policies, as well as a vision of future development prospects.

The purpose of the article is to study the conditions for the growth of labor productivity as a factor in increasing competitiveness. The article conducted a study of the relationship of labor productivity and competitiveness, which allows us to consider the increase in productivity as a means of ensuring the country's competitiveness; the article states that a country's competitiveness depends on the productivity with which the economy uses capital, human and natural resources to produce goods and services.

The article states that it is microeconomic factors that directly affect the performance of companies: the development and perfection of companies' activities and strategies (both local and transnational), the quality of the national business environment. It was concluded that the domestic economy is characterized by a narrowing of the reproduction process as a whole; The growth rate of productivity in the domestic economy will not ensure convergence with the average level of developed European countries over the coming decades, since this is hampered by smaller amounts of value added. It has been established that the growth of labor productivity depends on three main factors: investment and saving physical capital, new technologies and human capital. It has been determined that in order to increase labor productivity, a large number of stakeholders need to interact. Key stakeholders include government agencies, workers' organizations, the business community, politicians, public figures and the media. Factors that create productivity problems include social, political, institutional, and economic factors.

It was concluded that in order to solve the problems of productivity growth, interdependent efforts are needed at both the national and regional levels, as well as interaction at the level of business structures.

Ключові слова: конкурентоспроможність, продуктивність праці, валова додана вартість, капітал, фактори, умови

Ключевые слова: конкурентоспособность, производительность труда, валовая добавленная стоимость, капитал, факторы, условия

Keywords: competitiveness, labor productivity, gross value added, capital, factors, conditions

ВСТУП

Порівняння показників діяльності вітчизняних і закордонних промислових підприємств показує, що український робітник одержує заробітну плату в 4-5 разів нижче, чим в економічно розвинених країнах. Наприклад, одна година роботи металурга в Україні оцінюється в \$ 2,5, у США – \$ 43, європейських країнах – \$ 41, Японії – \$ 40. Експерти кажуть, що вся

справа в тому, що частка заробітної плати у собівартості української продукції становить у середньому 8-11 %, а європейської – 40-50 %. При цьому, з кінця 1980-х рр. продуктивність праці у розвинених країнах зростає швидше, чим його оплата.

Динаміка продуктивності праці багато в чому визначає темпи економічного росту. Її рівень, будучи показником ефективності виробництва, характеризує ступінь конкурентоспроможності економіки. У зв'язку з

цим розуміння величини відставання країни за продуктивністю праці від країн-лідерів, а також галузевої специфіки цих розривів є необхідним для вибудовування грамотної економічної політики, а також бачення перспектив майбутнього розвитку. А визначення основних факторів, що обумовлюють конкурентоспроможність, допомогло б прийняттю рішень про те, які економічні проблеми повинні вирішуватися першочергово для підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни.

МЕТА РОБОТИ – дослідження умов зростання продуктивності праці як фактору підвищення конкурентоспроможності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Європейський звіт про конкурентоспроможність [1] представляє конкурентну економіку як економіку з постійно високими темпами росту продуктивності. У доповіді також вказується, що економічна конкурентоспроможність країни залежить від результатів діяльності сектору малих і середніх підприємств, від росту й потенціалу зайнятості цих фірм. Щоб бути конкурентоспроможною, країна повинна перевершити своїх конкурентів у дослідженнях та інноваціях, підприємництві, конкуренції, освіті й навчанні. Згадане дослідження показує, що ефективне державне керування є ключовим чинником конкурентоспроможності країн ЄС.

Всесвітній економічний форум [2] визначає конкурентоспроможність як «сукупність інститутів, політики й факторів, що визначають рівень продуктивності економіки, який, у свою чергу, визначає рівень процвітання, якого може досягти країна».

Індекс глобальної конкурентоспроможності визначає конкурентоспроможність як набір інститутів, політики й інших факторів, що визначають рівень продуктивності країни. Індекс побудований на 12 основах конкурентоспроможності: інститути; інфраструктура; макроекономічне середовище; охорона здоров'я й базова освіта; вища освіта й професійна підготовка; ефективність товарного ринку; ефективність ринку праці; ефективність фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; ефективність бізнесу; інновації [3].

З 2011 р. індекс глобальної конкурентоспроможності вдосконалюється, орієнтуючи інтегральну оцінку конкурентоспроможності на більш довгострокову перспективу й ураховує концепцію сталого розвитку. Стійка конкурентоспроможність визначається як набір інститутів, політики й інших факторів, що визначають рівень продуктивності країни у довгостроковому періоді й при цьому забезпечують соціальну стійкість і збереження оточуючого середовища [4].

Як видно, конкурентоспроможність є складною концепцією, яка являє собою не тільки сприятливе положення країни, але й здатність поліпшувати її положення. Якщо країна має високі темпи економічного росту, які можуть забезпечити постійний ріст реальної заробітної плати, вона зможе просувати й підтримувати вітчизняні фірми на світовому ринку, тим самим сприяючи створенню нових робочих місць.

З іншого боку, П. Кругман наголошує, що конкурентоспроможність є зайвим терміном, оскільки

практично завжди позначає те ж, що й продуктивність. Темпи росту рівня життя в країні визначаються темпами росту національної продуктивності – не продуктивністю порівняно з конкурентами, а просто національною продуктивністю [6]. Таке пояснення багато в чому збігається з мікроекономічним підходом М. Портера: «... Намагаючись дати тлумачення поняттю конкурентоспроможності на національному рівні, ми знаходимо відповідь на неправильно поставлене питання. Поняття, якими ми повинні оперувати, – це показники продуктивності й динаміка її росту» [5].

Крім того, П. Кругман відзначає, що, незважаючи на безпрецедентне зростання міжнародної торгівлі, рівень життя в країні більшою мірою визначається внутрішніми факторами, а не конкуренцією на світових ринках. Країни не перебувають у такому ступені залежності від світового ринку як міжнародні компанії. Наприклад, 90 % виробництва товарів і послуг США йде на внутрішнє споживання [6]. Водночас саме конкурентний ромб М. Портера представляє взаємодію внутрішніх факторів та їх роль у підвищенні продуктивності, використовуючи, проте, поняття міжнародної конкурентоспроможності.

Р. Аткинсон [7] також погоджується, що ріст продуктивності може забезпечити конкурентоспроможність, особливо якщо він зосереджений у секторах добувної, обробної промисловості і сільського господарства. Автор стверджує, що підвищення продуктивності знижує витрати й дозволяє фірмам продавати більше на світових ринках, не покладаючись на надавані урядом знижки.

Дослідження М. О'Махони й Б. ван Арка [8] підтверджують, що відносна конкурентна позиція країни (або галузі усередині країни) у певний момент часу залежить від її рівня продуктивності за годину й ринкового обмінного курсу.

Таким чином, конкурентоспроможність країни залежить від продуктивності, з якою економіка використовує капітал, людські й природні ресурси для виробництва товарів і послуг. Прямо на продуктивність компаній впливають саме мікроекономічні фактори: розвиненість і досконалість діяльності й стратегій компаній (як місцевих, так і транснаціональних), якість національного бізнес-середовища, зовнішні ефекти від наявності кластерів пов'язаних і підтримуючих галузей.

У загальному вигляді продуктивність праці визначається відношенням показника кількості виробленої продукції за певний період часу до витрат праці. Підходи до виміру продуктивності праці різняться тим, які показники використовуються для виміру чисельника й знаменника. Так, кількість виробленої продукції може вимірятися в натуральних або вартісних одиницях, на чистій основі (додана вартість) або на валовій основі (випуск). Витрати праці можуть вимірюватися у кількості зайнятих або кількості відпрацьованих годин.

Розрахунки продуктивності праці в натуральних одиницях (наприклад, річний обсяг виробленої продукції або кількість випущених одиниць продукції в розрахунку на одного зайнятого) зручні, однак такі розрахунки можливі на надзвичайно детальному (продуктовому) рівні й лише для обмеженого числа

галузей через складну доступність даних. На основі такого підходу немає можливості зіставити галузі економіки за продуктивністю між собою, оскільки для кожної галузі, по суті, використовується особлива методика (непорівнянні міри випуску).

Вимір продуктивності праці у вартісних одиницях, коли використовується випуск у грошовому вираженні або валова додана вартість, є більш розповсюдженим. Для проведення зіставлень продуктивності праці визначається на основі паритетів купівельної спроможності.

Використання валового випуску під час виміру продуктивності праці можливе у разі порівняння окремих підприємств. Однак на рівні галузей та економіки в цілому такий підхід може давати істотні викривлення, через проблему «подвійного рахунку» продукції. Наприклад, продукція металургії буде одночасно враховуватися як власне металургійною галуззю, так і галузями, що використовують продукцію металургії

для подальшої переробки (машинобудування, будівництво тощо). Частота цього повторного рахунку продукції залежить від ступеня інтегрованості підприємств у країні.

В якості трудових витрат використовується загальна річна кількість відпрацьованих годин усіма зайнятими, або середньорічна чисельність зайнятих.

Як відзначалося вище, більшість українських підприємств катастрофічно відстають за показником продуктивності праці від американських, японських і європейських компаній. Україна виробляє приблизно 5 доларів вартості за годину. 5 доларів за годину роботи – це приблизно стільки ж, скільки в Китаї, але в три рази менше вартості, виробленої за годину в Польщі або в Росії, і близько 5 % від вартості, виробленої за годину роботи у Швейцарії [9].

Продуктивність праці у динаміці з розрахунком на одного зайнятого в 2012-2017 рр. наведено на рис. 1.

Рис. 1. Продуктивність праці на одного зайнятого та міжнародна конкурентоспроможність України

[побудовано авторами за даними [10, 11]]

Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що рівень продуктивності праці в Україні протягом 2012-2017 рр. мав стійку тенденцію до збільшення, з одночасним зниженням чисельності працюючих. Чисельність зайнятих протягом досліджуваного періоду зменшилася з 18,74 млн. осіб у 2012 р. до 15,49 млн. осіб у 2017 р. Співвідношення кількості зайнятих у промисловості до загальної чисельності зайнятих складала 17,8 % у 2012 р., і 15,7 % у 2017 р., що свідчить про певні зміни у структурі економіки: відбувається перетікання кадрів з виробничої сфери у невиробничі сегменти (оптова й роздрібна торгівля, фінансова діяльність) [10].

Сьогодні вітчизняна економіка характеризується звуженням відтворювального процесу в цілому. Перманентне порушення основних макроекономічних пропорцій в Україні стримує розвиток внутрішнього ринку й деформує взаємозв'язки між виробництвом, обміном і споживанням. Звуження внутрішнього ринку підсилює тенденцію до скорочення випуску промислової продукції. Індекс промислового виробництва в 2017 р. склав 97,1 %, в 2018 р. – 95,3 %. Ситуація ускладнюється посиленням тенденції до росту безробіття.

Темп росту продуктивності у вітчизняній економіці, що склався сьогодні не забезпечить конвергенції із середнім рівнем розвинених країн Європи протягом найближчих десятиліть, оскільки цьому постійно перешкоджає свідомо менший обсяг тільки що створеної доданої вартості – єдино доцільного грошового джерела додаткових інвестицій підприємств. Економіка, що має низьку продуктивність по доданій вартості, у результаті зростаючих витрат і убутих прибутків свідомо перебуває у замкненому колі, що не дозволяє займатися інноваціями й надалі одержати шанс на підвищення доданої вартості. Отже, основним завданням економічної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності, таким чином, стає створення умов, у яких компанії й працівники зможуть підвищити продуктивність [12].

Зростання продуктивності праці залежить від трьох основних факторів: інвестицій та економії фізичного капіталу, нових технологій і людського капіталу.

Продуктивність праці прямо пов'язана з підвищенням рівня життя у формі більш високого споживання. У міру зростання продуктивності праці економіка виробляє більше товарів і послуг за той же обсяг праці, що дозволяє споживати більше товарів і послуг

за розумної зміни ціни.

Зростання продуктивності праці засноване на економії фізичного капіталу, нових технологіях й людському капіталі.

Фізичний капітал – це сума грошей, яку люди мають у заощадженнях для інвестицій. Постійний приплив інвестицій в інфраструктуру, державне керування, що сприяє бізнесу, стимулювання інвестицій, підвищення якості праці й доступ до інвестиційного капіталу підтримують зростання продуктивності.

Нові технології – це технологічні досягнення у вигляді вкладень капіталу в нову техніку або технологію, у нові форми організації виробництва, праці, обслуговування й керування, включаючи нові форми контролю, обліку, методи планування, прийоми аналізу тощо, що використовуються у процесі виробництва товарів і послуг.

Людський капітал являє собою специфічну форму капіталу (виробничого ресурсу тривалого використання) у вигляді запасу втілених у людях знань, навичок, мотивацій, їх фізичних і розумових здатностей до продукування нової інформації й технологічно складних матеріальних об'єктів. Принципово важливою властивістю даного ресурсу є його здатність конвертуватися у сукупність матеріальних і нематеріальних благ, оцінюваних у вартісному (грошовому) еквіваленті в умовах, коли людина стає суб'єктом економічної діяльності.

Кожний із цих факторів вносить вклад у підвищення конкурентоспроможності економіки, але не сам по собі, а через поліпшення продуктивності.

Вимірюючи продуктивність праці, можна відстежити основні тенденції змін в економіці. Наприклад, якщо обсяг виробництва збільшується, а робочий час залишається незмінним, – це може бути ознакою того, що економіка розвивається технологічно й повинна продовжувати це робити. І навпаки, якщо кількість робочих годин збільшується стосовно обсягу виробництва, – це може бути ознакою того, що економіці необхідно інвестувати в освіту, щоб збільшити свій людський капітал. Тобто економічне зростання у країні можна віднести або до збільшення ефективності праці працюючих, або до збільшення зайнятості.

Наслідки повільного зростання продуктивності включають низьку заробітну плату, низьку конкурентоспроможність, відсутність можливості інвестувати, зниження рівня державних доходів, що зі свого боку веде до скорочення коштів на розвиток інфраструктури, освіти, дослідження й розробки [13].

Для підвищення продуктивності праці потрібна взаємодія великої кількості зацікавлених сторін. Ключові зацікавлені сторони включають урядові заклади, організації працівників, бізнес-співтовариство, політиків, суспільних діячів і засоби масової інформації. Факторами, які становлять основу цілей цих зацікавлених сторін, які, так само можуть бути суперечливими одна одній, і створюють проблеми підвищення продуктивності, є:

1. Соціальні фактори. Наприклад, під час реорганізації підприємства з метою підвищення ефективності й продуктивності, виникає потреба у переобладнанні, перенавчанні й за необхідності – й у скороченні людей. Однак, звичайно, місцева влада, на території

якої знаходиться підприємство, незгодна зі звільненнями людей, і всіляко протистоїть цьому, тим самим гальмуючи підвищення продуктивності.

2. Політичні фактори – пов'язані з політичними змінами у взаєминах із сусідніми державами, результатом яких є збройні конфлікти, загроза зміни влади, коли промахи або вигоди відчуваються не відразу. Пошук ніш і випуск нових, конкурентоспроможних продуктів, у такій політичній обстановці утруднений, що в цілому гальмує продуктивність.

3. Інституціональні фактори. Неефективна податкова політика, непрозора законодавча база, слабке законодавство й правові основи в інвестиційному полі, відсутність гарантій захисту капіталу – усе це не сприяє тому, щоб власник був зацікавлений у зростанні бізнесу й продуктивності.

4. Економічні фактори. У бізнесі сьогодні відсутня потреба підвищувати продуктивність праці. Будь-яке комерційне підприємство розвивається тоді, коли для цього є умови. На жаль, сьогодні для власників вітчизняних підприємств не вигідно розширювати виробництво, не вигідно скорочувати людей, не вигідно показувати гарний прибуток, що у сукупності також гальмує зростання продуктивності праці.

Щоб розв'язати ці потенційні проблеми, необхідні взаємозалежні зусилля як на національному, так і на регіональному рівні, а також взаємодія на рівні бізнес-структур. Проблеми, що виникають через соціальні, політичні, інституціональні та економічні фактори, можуть бути переборені тільки тоді, якщо продуктивності буде приділятися увага з боку держави й уряду, а відповідні зусилля будуть ретельно контролюватися.

ВИСНОВКИ

Продуктивність праці й технологічний рівень в Україні значно нижче рівня розвинених країн. Порівняння показників показало, що продуктивність праці у вітчизняній промисловості в три рази менше вартості, виробленої за годину у Польщі або в Росії, і близько 5 % від вартості, виробленої за годину роботи у Швейцарії. Отже, для вітчизняних галузей існують перспективні напрямки пошуку більш передового досвіду й технологій, які успішно можуть бути запозичені.

Для підвищення продуктивності праці необхідні взаємозалежні зусилля як на національному, так і на регіональному рівні, а також взаємодія на рівні бізнес-структур. Першорядну роль у справі підвищення продуктивності праці повинні відіграти такі інститути, як вільна конкуренція, ефективна судова система, гарантії прав власності, низька корупція, верховенство закону й невтручання держави, які формують вірні стимули для економічних агентів. Потрібна також продумана, економічна (у тому числі промислова) політика, завдання якої – створення найбільш сприятливих умов для бізнесу, формування атмосфери довіри між бізнесом і владою, стимулювання приватного сектору до підвищення конкурентоспроможності його продукції й виходу на міжнародні ринки.

Список використаних джерел

1. European Commission. *European competitiveness report: Helping firms grow. Commission staff working document. SWD. (2014)277 final. Brussels, 2014. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd*

/2014/0277/COM_SWD(2014)0277(PAR4)_EN.pdf

2. World Economic Forum. The global competitiveness report 2016–2017. Geneva, 2016. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

3. The Global Competitiveness Report 2010–2011. Geneva, Switzerland, 2010. pp. 4–11. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

4. The Global Competitiveness Report 2013–2014. Geneva, Switzerland, 2013. pp. 62–63. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

5. Портер М. Национальное конкурентное преимущество. Конкуренция. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2006. 213 с.

6. Krugman P.R. Competitiveness - A Dangerous Obsession. Foreign Affairs, 1994. Vol. 73. № 2. P. 21.

7. Atkinson R.D. Competitiveness, innovation and productivity: Clearing up the confusion. The Information Technology & Innovation Foundation, 2013. URL: <http://www2.itif.org/2013-competitiveness-innovation-productivity-clearing-up-confusion.pdf>

8. O'Mahony M., van Ark B. EU productivity and competitiveness: An industry perspective can Europe resume the catching-up process? Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 2003.

9. Купе Т. Рабочая Сила в Украине: Отличное Образование, но Малая Производительность: URL: <https://voxukraine.org/ru/ukraines-labor-force-producing-little-with-lots-of-education-or-why-comprehensive-reforms-are-needed-ru/> (дата звернення: 05.05.2019).

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2019).

11. The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

12. The Global Competitiveness Report 2008–2009. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-9.pdf

13. Шандова Н.В. Джерела підвищення продуктивності праці. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. №2(70). С. 32–37.

References

1. European Commission. European competitiveness report: Helping firms grow. Commission staff working document. SWD. (2014)277 final. Brussels, 2014. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2014/0277/COM_SWD\(2014\)0277\(PAR4\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/swd/2014/0277/COM_SWD(2014)0277(PAR4)_EN.pdf)

2. World Economic Forum. The global competitiveness report 2016–2017. Geneva, 2016. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

3. The Global Competitiveness Report 2010–2011. Geneva, Switzerland, 2010. pp. 4–11. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

4. The Global Competitiveness Report 2013–2014. Geneva, Switzerland, 2013. pp. 62–63. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

5. Porter M. National competitive advantage. Competition.. Moscow: publishing house «Vilyams» 2006. 213 p. (in Russian).

6. Krugman P.R. Competitiveness - A Dangerous Obsession. Foreign Affairs, 1994. Vol. 73. № 2. P. 21.

7. Atkinson R.D. Competitiveness, innovation and productivity: Clearing up the confusion. The Information Technology & Innovation Foundation, 2013. URL: <http://www2.itif.org/2013-competitiveness-innovation-productivity-clearing-up-confusion.pdf>

8. O'Mahony M., van Ark B. EU productivity and competitiveness: An industry perspective can Europe resume the catching-up process? Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 2003.

9. Kupe T. Working Power in Ukraine: Excellent Education, but Low Productivity. URL: <https://voxukraine.org/ru/ukraines-labor-force-producing-little-with-lots-of-education-or-why-comprehensive-reforms-are-needed-ru/> (in Ukrainian).

10. Official site of Government service of statistics of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).

11. The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

12. The Global Competitiveness Report 2008–2009. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-9.pdf

13. Shandova N.V. Sources of productivity increase. Problems of a systemic approach in the economy. 2019. Issue № 2(70). pp. 32–37.

СЕРЄБРЯК

Ксенія Ігорівна

УДК 338:931

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ:
ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

д.е.н., доцент, професор
кафедри, Східноукраїнський
національний університет
імені Володимира Даля

RESEARCH OF INNOVATION INFRASTRUCTURE FORMATION:
INNOVATION PROCESS ORGANIZATION AT THE ENTERPRISE

SIERIEBRIAK Kseniia Ihorivna – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, East-Ukrainian National University after Volodymyr Dahl

У статті досліджувалися аспекти формування і розвитку інноваційної інфраструктури на підприємстві, що активізується та набирає потужності через організацію інноваційного процесу, який, маючи циклічний характер, змінює не лише технологію виробництва, а й визначає тенденцію до зростання ролі наукоємних виробництв, слугує поштовхом до розбудови та активізації інновацій. Висвітлено деякі аспекти формування інноваційної інфраструктури підприємства, частиною якої, стають наукові та науково-технічні підрозділи, які побудовані з метою вирішення завдань, пов'язаних з впровадженням інновацій та нововведень через простий або розширений інноваційний процес. Зазначена пропозиція щодо формування в інноваційній інфраструктурі підприємства внутрішніх підрозділів, які будуть мати властивості та працювати з застосуванням механізмів та за принципами венчурної структури.

* * *

В статье исследовались аспекты формирования и развития инновационной инфраструктуры на предприятии, которая активизируется и набирает силы путем организации инновационного процесса и, имея циклический характер, не только меняет технологию производства, но и определяет тенденцию к возрастанию роли наукоемких производств, служит толчком к созданию и активизации инноваций. Рассматривались некоторые аспекты формирования инновационной инфраструктуры предприятия, частью которой становятся научные и научно-технические подразделения, созданные с целью решения задач, связанных с внедрением инноваций и нововведений с помощью простого или расширенного инновационного процесса. Предложено формирование в инновационной структуре предприятия внутренних подразделений, которым присущи свойства и которые будут осуществлять деятельность с использованием механизмов и на принципах венчурной структуры.

* * *

The article studied the issues of formation and development of the innovation infrastructure, that is activated and gaining strength through organization of the innovation activity and the innovation process at enterprises. Having a cyclical character, it changes not only the production technology, but also sets the trend for increasing the role of high-tech industries, serves as an impetus for development and intensification of the innovation activity, which is conditioned by constant enhancement of competition, which, in its turn, requires quick adaptation of producers to market demands and contributes to innovative potential and its components. Quick innovation engagement requires a well-developed infrastructure.

In order to identify infrastructure changes, the evaluation of organizational and managerial actions of the enterprise management is made; the fact of availability of innovative technologies and their novelty coefficient is defined; the properties and the state of scientific and technical potential, in particular, the number of implemented and effective discoveries and inventions that allows us to talk about leaving competitors far behind and the ability to compete in international product markets, availability of human capacity; financial statement analysis and availability of the material and technical base in the field of science and technology is provided.

The investment activity of the enterprise is a process of justification and implementation of the most effective forms of capital investment, aimed at maintaining or expanding the economic potential of the enterprise. Speaking about effectiveness of innovation investments from the point of their profit, one should not forget that the innovation activity can give positive or negative results that are out of value.

The simple one involves creation and usage of the innovation within the same organization. In this case, the innovation does not acquire directly the commodity form. During the simple interorganizational innovation process, the innovation acts as an object being bought or sold. This form of the innovation process means separation of the function of an innovator from the function of its consumer. Innovation units as elements of the innovation infrastructure should take on the role of an internal management company, which, through improvement of effectiveness of the management actions, definition of requirements and standards for feasibility studies, should prepare and implement innovation projects, clearly understand the strategic objectives and priorities, distribute risks, optimize fiscal space through identification of additional capital, which will increase the investment amount in development of the enterprise innovation infrastructure.

Ключові слова: Інноваційна інфраструктура, інноваційний процес, підприємство, організація, інформаційно-аналітичні, наукові центри, середовище, інвестиції

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, инновационный процесс, предприятие, организация, информационно-аналитические, научные центры, среда, инвестиции

Keywords: innovation infrastructure, innovation process, enterprise, organization, information and analytical centres, environment, investments

ВСТУП

Сьогодні структурна перебудова економіки потребує не просто інвестицій, а розвитку інновацій, не тільки накопичення інвестиційного, але й інноваційного потенціалу для проведення якісних змін у державній системі виробництва. Формування і розвиток інноваційної інфраструктури у державі і регіонах активізується та набирає потужності через організацію інноваційного процесу на підприємствах. Маючи циклічний характер, він змінює не лише технологію виробництва, але й визначає тенденцію до зростання ролі наукоємних виробництв, слугує поштовхом до розбудови інноваційної системи та прискорення впровадження інновацій у часі, яка зумовлюється постійним загостренням конкурентної боротьби, що змушує виробників прискорювати процеси та пристосовувати їх до вимог ринку; сприяє збільшенню інноваційного потенціалу і його складових елементів. Економічні зміни, які впливають на середовище сформованої інноваційної інфраструктури потребують виявлення та вивчення факторів впливу на ці зміни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Актуальність теми обумовлена необхідністю рішення завдань, пов'язаних з інноваціями, побудовою інфраструктури та організацією інноваційного процесу на підприємстві. Посилення уваги до питань дослідження інноваційної сфери викликане потребою обґрунтування можливих способів підвищення інноваційної активності на підприємстві, створення інноваційних інфраструктур та впровадження інноваційних процесів. Незважаючи на наявність значного числа наукових робіт вчених О.В. Василенка, М.І. Крупки, Л.А. Жаліло, М.Г. Чумаченка, О.І. Амоши, І.В. Заблудської, В.М. Гейця, А.П. Гречан, О.І. Волкова, З.С. Варналія, М.П. Денисенко, Р.А. Фахтудінова, Р.А. Галгаша, І.М. Семененко, Л.А. Кастирко, Ю.І. Ключ, Т.В. Майорової, О. Кудріної, Є. Ахромкіна, присвячених вирішенню проблем розвитку інновацій, на сьогодні недостатньо розкриті та досліджені деякі аспекти організації інноваційного процесу на підприємстві, спрямованого на максимальне використання внутрішніх його можливостей, кадрового, ресурсного та інших потенціалів.

МЕТА РОБОТИ – дослідження та визначення факторів впливу на формування інноваційної інфраструктури та доцільності організації інноваційного процесу на підприємстві через інноваційні підрозділи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною та методологічною основою праці є наукові дослідницькі роботи сучасних науковців, матеріали періодичних видань, монографії, документи, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій та авторські доробки. Дослідження спиралися на системний підхід та принципи спостереження, порівняння, узагальнення, аналогії, обґрунтування матеріалу. Використано наукові методи вивчення джерел інформації, формування пропозицій та висновків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасне підприємство це не просто місце взаємодії чинників виробництва побудоване з метою випуску товарів та надання послуг, це складна соціально-економічна господарська система, яка функціонує в умовах впливу ризиків в жорсткому зовнішньому середовищі та формує внутрішнє середовище, зокрема інноваційне, з власним ресурсним потенціалом. Оскільки промислове підприємство як набір потенціалів набуває розвитку у відповідному зовнішньому середовищі, тому доцільно враховувати ступінь його позитивного та негативного впливу на підприємство. Необхідно також чітко розуміти, яких цілей підприємство прагне досягти, і підбирати такі проекти інноваційного розвитку, які призведуть до вирішення поставлених перед підприємством завдань в найкоротші терміни.

В умовах сьогодення підприємство, яке націлене на інновації та на розбудову інноваційної інфраструктури, з метою просування нововведень у вигляді товарів і послуг на ринок та визначення позиції підприємства на ньому, досліджує ринки збуту готової продукції та факт присутності на міжнародних і регіональних ринках конкурентів, фінансове становище, наявність альтернативних джерел фінансування, наявність застосованих новітніх технологій, тощо. Для визначення інфраструктурних змін здійснюється оцінка організаційних та управлінських дій менеджменту підприємства, встановлюється факт наявності інноваційних технологій та визначається коефіцієнт їх новизни; властивості і стан науково-технічного потенціалу, зокрема, встановлюється чисельність впроваджених і результативних відкриттів та винаходів, які дозволяють говорити про технологічний відрив від конкурентів та можливість конкурувати на міжнародних ринках збуту продукції, наявність кадрового потенціалу; надається оцінка фінансового стану та забезпеченості матеріально-технічної бази науково-технічної сфери.

Інновації та нововведення стали вагомими елементами економічної стратегії кожного підприємства. Для швидкого залучення інновацій потрібна розвинена інфраструктура, яка виступає інтегральним елементом виробничих сил та включає допоміжні додаткові галузі, види виробництв, діяльності, що обслуговують безпосередньо основне виробництво, а також такі галузі і підгалузі невиробничої сфери, які напряду не пов'язані з процесом виробництва, але виконують багаточисельні функції обслуговування всього процесу господарювання.

Проблему підвищення інноваційної активності підприємств неможна розглядати у відриві від антикризових явищ, які загострили проблему ефективності і конкурентоспроможності виробництва. Саме підвищення ефективності виробництва є метою, а підвищення інноваційної активності підприємства засобом її досягнення. Іншими словами, без досягнення сприятливої економічної середовища, а перш за все, фінансово-кредитної, від використання регулятивних функцій якого залежить ефективність інновацій на підприємствах,

неможна досягти активізації інноваційної діяльності.

Інноваційна інфраструктура, через вдало організований інноваційний процес, який являє собою досить специфічний, масштабний, складний і різноманітний за своїм змістом об'єкт управління, що потребує використання спеціальних форм і методів управлінського впливу для ефективного розвитку та досконалу інвестиційну діяльність, пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій, реалізується через розвиток науково-технічного прогресу [1, с. 15], безумовно, впливає на поліпшення якісних характеристик продукції завдяки впровадженню нових технологічних процесів її виготовлення під час застосування нової техніки, тим самим, змінюючи економічні показники, що робить продукцію більш конкурентоспроможною, забезпечуючи зростання обсягів продажу, а отже, прибутку.

Якщо розглядати інноваційну інфраструктуру як комплекс спеціалізованих науково-технічних підрозділів підприємства з його ресурсним, науковим, кадровим, інформаційним, технологічним, фінансовим, управлінським потенціалами, то на практиці відслідковується його зв'язок з такими суб'єктами інноваційної діяльності, які також спрямовані на підвищення конкурентоспроможності за виробництва товарів і надання послуг, на підвищення коефіцієнту віддачі від них, через інновації та ефективність роботи, які пов'язані з властивостями швидкого реагування на зміни економічної ситуації в державі та її регіонах, наявністю комунікаційних ліній, своєчасним отриманням інформації, контролем над усіма його процесами, особливо над інвестиційними.

Інноваційні інвестиції особливо у нематеріальні активи дозволяють істотно підвищити технологічний потенціал підприємства всіх його сфер. Це являє собою інвестиційну операцію, спрямовану на використання в інноваційному процесі нових наукових і технологічних знань на шляху досягнення комерційного успіху або соціального ефекту [2, с. 38].

Активізація інвестиційної діяльності підприємств сприятиме не тільки поліпшенню інвестиційного клімату, але й залученню іноземних інвесторів для пріоритетного фінансування інноваційних проектів і нових технологічних процесів [3, с. 120].

Інвестиції, які акумулюються у виробника, скеровуються на вирішення не тільки завдань, пов'язаних і спрямованих на підтримання або збільшення ресурсів взагалі, а, говорячи про ефективність інноваційних інвестицій, на отримання прибутку. Проте виробнику неможна забувати, що інноваційна діяльність може дати позитивні або негативні результати, що носять позавартісний характер.

Інноваційний процес являє собою підготовку й здійснення інноваційних змін, складається з окремих фаз, які будують взаємозалежну мережу, забезпечуючи можливість реалізації науково-технічних розробок від ідеї до реалізації та отримання прибутку.

Розрізняють три логічні форми інноваційного процесу.

- простий;
- простий між організаційний (товарний);
- розширений.

Простий припускає створення і використання нововведення всередині однієї й тієї ж організації, нововведення у цьому випадку не набуває безпосередньо

товарної форми. За простого, міжорганізаційного інноваційного процесу нововведення виступає як предмет купівлі-продажу. Така форма інноваційного процесу означає відділення функції виробника нововведення від функції його споживача. Розширений інноваційний процес проявляється у створенні все нових і нових виробників нововведення, у порушенні монополії виробника-початківця, що сприяє (через взаємну конкуренцію) вдосконаленню споживчих властивостей товару, який виробляється [1, с. 5, 11-13, 213, 249].

Спираючись на вище наведені логічні форми інноваційного процесу, можна стверджувати, що неабияку роль у їх формуванні і виокремленні відіграють науково-технічні інноваційні центри, інформаційно-аналітичні центри, дослідницькі частини та маркетингові служби.

Інформаційно-аналітичні центри – структура накопичення та зберігання інформаційних потоків, яка будуються з метою досягнення конкретних цілей виробників і споживачів. На підставі інформаційних потоків, які забезпечують не тільки інформаційно-аналітичні центри підприємства або середовища, а й центри на рівні міжрегіональної співпраці інформацією, створюються умови розвитку інформаційної системи.

Розвинена інформаційна система може слугувати поштовхом до розбудови інноваційних процесів, збільшення інноваційного потенціалу та якісних змін його складових елементів, надаючи їм нові властивості, підвищення рівня доходності фінансових операцій, освоєння нових фінансових технологій та інструментів.

Формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують інноваційні центри міжрегіонального співробітництва, залежать від обсягів та змісту інформаційних потреб. Повинні бути сформованими зовнішні та внутрішні джерела інформації, які задовольняють потреби таких центрів [4, с. 94].

Інноваційні центри, як підприємств, так і міжрегіонального співробітництва, можуть відігравати провідну роль у посиленні інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності, а також стати основою розвитку регіональної мережі обміну технологіями, яка забезпечить процес обміну відомостями про нові технології між науково-дослідним сектором і підприємствами. Основними завданнями такої інноваційної інфраструктури є не тільки підтримка створення нових підприємств, а налагодження співпраці існуючих підприємств і організацій у науково-технічній сфері та забезпечення міжнародного інноваційного співробітництва [5, с. 49].

Підприємство та його науково-виробнича структура, здійснює впровадження інноваційного процесу через взаємозв'язки у самій науково-виробничій структурі, набір потенціалів, фаховість виконавчих служб підприємства, спираючись на механізми розподілу завдань та за принципами оптимізації ресурсів, економії коштів та їх цільового призначення. Управління інноваційним процесом насамперед передбачає управління інноваційними фінансовими комерційними ресурсами, в які вкладається отримання високих прибутків. Для досягнення поставлених цілей підприємство повинно створити структуру, яка буде мати властивості та працювати із застосуванням механізмів венчурної структури.

Залежно від потенціалу складових елементів, якісного складу наукового та науково-технічного персо-

налу підприємства, а також вимог, які виникають перед менеджментом у здійсненні інноваційного процесу, можуть формуватися інші інноваційні служби, наукові частини і сектори, за якими розподіляються інноваційні ролі, формуються повноваження між членами трудового колективу, якому притаманні різноманітні ключові компетенції, а головне, ці служби мають досвід у науково-технічному обміні та у створенні умов для залучення інвестицій в науково-дослідницькі, експериментальні, конструкторські розробки, у розширенні та впровадженні венчурних механізмів під час освоєння нововведень. До виконання таких завдань можуть запрошуватися спеціалізовані ліцензовані організації, робота яких найчастіше відбувається за відпрацьованими сценаріями, але з урахуванням особистих властивостей, потреб у якості та визначених компетенцій замовника.

На шляху інноваційного розвитку українські підприємства можуть орієнтуватися на розробки інших організацій, використовуючи нові технології, готові конструкторські й технологічні рішення, адаптуючи їх до умов власного виробництва та індивідуальних потреб. Підприємства можуть підтримувати зв'язки з науково-дослідницькими інститутами галузевого напрямку, іншими науковими установами, укладаючи з ними договори на виконання наукових розробок; залучати спеціалістів цих організацій до підготовки аналітичних прогнозних показників, технічної, проектної документації під інноваційні проекти, які розробляються підприємством.

За оцінкою експертів саме цей варіант є більш прийнятним для підприємств та дає найбільш результативний ефект.

Маючи власні інноваційні підрозділи та досконалу, ефективну систему впровадження наукових інноваційних результатів у власне виробництво, у середовищі та за межами підприємства, останні, виконують фундаментальні дослідження, що сприяє зростанню наукового потенціалу підприємства, формуванню та розвитку його інноваційної інфраструктури.

Одним з методів, яким наукові комплекси інтегрують свої власні вхідні етапи технологічного процесу або вихідні етапи, є вертикальна інтеграція, у форматі якої працюють не тільки підприємства, але й приватні бізнесові компанії, акціонерні товариства та цілі галузі. Вони об'єднують підприємства, філії, цехи, які входять до їх складу, за допомогою механізмів планування, фінансування, координації і контролю, зберігаючи їх виробничу та операційну самостійність.

Вибір конкретної організаційної форми інноваційного підприємства залежить від таких об'єктивних факторів, як масштаби інноваційної діяльності, ефективний інноваційний процес, широта інноваційного профілю, специфіка виготовлюваної продукції чи послуг, що надаються, рівень кооперації і повноти інноваційного процесу виконуваних робіт [1, с. 44, с. 64, с. 87].

В умовах вертикальної інтеграції наукових комплексів постає завдання впровадження інтегрованих структур управління, які повною мірою використовують потенціал інтегрованих підрозділів. Такі структури повинні будуватися за принципами інноваційної політики, в рамках загальної корпоративної стратегії, у структурі якої необхідно зазначити такі елементи, як механізми

слухної економічної політики в цілому, превентивні механізми, що формують стійку рівновагу, захисні механізми, що вводяться для усунення фінансової нестабільності [6, с. 106].

З огляду на це, актуальним постає питання стосовно впровадження інтегрального коефіцієнту, за допомогою якого буде об'єктивно визначений рівень стійкого розвитку інноваційної інфраструктури, а також надана оцінка ефективності роботи менеджменту відносно інноваційних процесів та відповідності інноваційної політики. Отже, інноваційні процеси, кожен з яких послідовно, технічно або технологічно пов'язаний з іншими процесами, які відбуваються на підприємстві, формують загальний, безперервно спливаючий процес. Виникає певний факт впливу та поєднання з розробками технологічних інновацій у рамках єдиного напрямку, формування якого і стає метою загальної корпоративної стратегії підприємства, чий механізм повинні знайти своє відображення у інноваційній діяльності.

В інноваційному процесі ефективно побудований фінансовий менеджмент сприяє формуванню ресурсного потенціалу підприємств, зростанню його продуктивності, забезпечує накопиченню власного потенціалу. Це сприяє підвищенню конкурентної позиції на фінансовому та товарному ринках, стабілізує економічне становище, формує стійку стратегію розвитку [7, с. 16].

ВИСНОВКИ

У побудованій інноваційній інфраструктурі інноваційні підрозділи, беручи на себе роль внутрішньої управлінської компанії, яка через підвищення ефективності управлінських дій менеджменту, визначення вимог і стандартів для техніко-економічного обґрунтування повинна здійснювати освоєння та реалізацію інновацій, нововведень, чітко усвідомлюючи стратегічні завдання та пріоритетні цілі; здійснюючи розподіл ризиків, оптимізуючи бюджетні можливості через виявлення додаткового капіталу, що дозволить збільшити обсяг інвестицій у здійснення інноваційного процесу підприємства.

Така внутрішня структура має бути здатною не тільки мобілізувати обмежені ресурси підприємства, скеровуючи їх в інноваційний процес, але й мати повноваження перебудови інших внутрішніх структур та допоміжних підрозділів, наділяючи їх працівників додатковими обов'язками і функціями, встановлюючи та контролюючи виконання нових стратегічних завдань, реалізуючи механізми мотивування і стимулювання, задіяних в інноваційному процесі працівників. Побудова на підприємстві структурних підрозділів, які здійснюють інноваційний процес у сформованій інноваційній структурі, які будуть мати властивості та працювати із застосуванням механізмів венчурної структури для досягнення поставлених цілей, гарантує цільову спрямованість грошових надходжень, забезпечує негативний вплив факторів ризику, отримання прибутку, сприяє часовому відтворенню процесу тощо.

Список використаних джерел

1. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2004. 376 с.
2. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 408 с.

3. Каюда В.О., Лепейко Т.І., Каюда О.П. *Основи інвестиційного менеджменту: навчальний посібник*. Київ: Кондор, 2008. 340 с.

4. Косова Т.Д., Стеблянка І.О. *Структурний розвиток інноваційно-інвестиційного процесу в Україні*. Науковий журнал СНУ ім. В. Даля. Вісник. 2015. № 4. С. 120.

5. Бланк І.А. *Управление финансовой безопасностью предприятия*. Київ: Ника – Центр, 2004. 776 с.

6. Серебряк К.І. *Інформаційна інфраструктура економічного співробітництва регіонів України: питання теорії та практики розвитку: монографія*. Київ: ФОП «Прийателів Б.М.», 2017. 407 с.

7. Перчун Р., Петрова Т., Грибинча К. *Выбор стратегии финансовой стабилизации экономики Республики Молдова: научный журнал СНУ им. В. Даля. Вісник*. 2016. № 6. 212 с.

References

1. Maiorova T.V. *Investment Activity: Manual*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 2004. 376 p. (in Ukrainian).

2. Skibitskyi O.M. *Innovation and Investment management:*

tutorial. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2009. 408 p. (in Ukrainian).

3. Kaiuda V.O., Lepeiko T.I., Kaiuda O.P. *Fundamentals of Investment Management: tutorial*. Kyiv: Kondor, 2008. 340 p. (in Ukrainian).

4. Kosova T.D., Steblianko I.O. *Structural development of the innovation and investment Process in Ukraine*. Scientific journal of V. Dahl EUNU. Herald. 2015. № 4 (221). P. 120. (in Ukrainian).

5. Blank I.A. *Management of the enterprise financial security*. Publishing house: Kyiv: Nika – Tsenter, 2004. 776 p. (in Russian).

6. Sieriebriak K.I. *Information Infrastructure of economic cooperation of the Regions of Ukraine: Issues of Theory and Practice of Development: Monograph*. Kyiv. FOP "Pryiateliev B.M.", 2017. 407 p. (in Ukrainian).

7. Perchun R., Petrova T., Hrybyncha K. *Choosing the Strategy of Financial Stabilization of Economy of the Republic of Moldova*. Scientific journal of V. Dahl EUNU. Herald. 2016. № 6 (230). 212 p. (in Russian).

ШУМ

Михайло Анатолійович
mshum191057@gmail.com

СЕМЕНЕЦЬ

Аліна Олександрівна
55557777alina@gmail.com

ВЕРХОВОД

Сергій Вікторович

к.е.н., доцент, завідувач кафедри,
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного
університету

к.е.н., доцент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного університету

студент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

УДК 657.6

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR INTERNAL AUDIT OF CALCULATIONS WITH THE PERSONNEL ON PAYMENT AT ENTERPRISE

SHUM Mykhailo Anatoliiovych – PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, Kharkiv Institute of Finances of KNTEU

SEMENETS Alina Oleksandrivna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv Institute of Finances of KNTEU

VERKHOVOD Serhii Viktorovich – student, Kharkiv Institute of Finances of KNTEU

Стаття присвячена дослідженню послідовності внутрішнього аудиту розрахунків з працівниками по оплаті праці. Уточнено сутність мети та перелік об'єктів внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці. У статті запропоновані етапи внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці та їх послідовність. Узагальнено та систематизовано методичні та організаційні напрямки аудиту розрахунків з оплати праці. Запропоновано критерії достовірності аудиторських доказів при аудиті ефективності праці. Намічено основні напрямки досліджень стосовно внутрішнього аудиту розрахунків з працівниками з оплати праці.

* * *

Статья посвящена исследованию последовательности внутреннего аудита расчетов с работниками по оплате труда. Уточнена сущность цели и перечень объектов внутреннего аудита расчетов по оплате труда. В статье предложены этапы внутреннего аудита расчетов по оплате труда и их последовательность. Обобщены и систематизированы методические и организационные направления аудита расчетов по оплате труда. Предложены критерии достоверности аудиторских доказательств при аудите эффективности труда. Намечены основные направления исследований по внутреннему аудиту расчетов с работниками по оплате труда.

* * *

Introduction. An internal audit of payroll calculations is one of the most important and complex areas of audit work, since it directly affects the economic interests of enterprise employees and users of the financial statements of the audited entity. It is rightly considered that this site has an increased control risk. This is precisely what the need for organization of an effective internal audit of the company's payroll calculations is required to enable timely detection of deviations and prevention of violations in this area of accounting. The economic literature proposes a different sequence of internal audit of payroll calculations with the corresponding methodology. In spite of the fact that scientists are working on the changes, labor and tax changes make for a further study of the organization and methods of calculating wages.

Purpose. The purpose of the work is to analyze the consistency of the audit of payroll calculations, methods, areas of audit and the development of proposals for determining the stages of the audit of payroll calculations at the enterprise.

Results. The article is devoted to the study of the sequence of internal audit of settlements with employees on remuneration. The article suggests the stages of internal audit of payroll calculations and their sequence. The methodological and organizational directions of the audit of payroll calculations are summarized and systematized. Criteria for the reliability of audit evidence during the audit of labor efficiency are proposed. Outlined the main directions of research in the internal audit of calculations with employees on wages.

Conclusion. Using the proposed sequence of organization of internal audit of payment calculations, from our point of view, will improve its quality and reduce the complexity of its planning and conduct. In the course of work on the main stage, it is proposed to distinguish three areas: audit of the use of labor resources (personnel audit); Audit of the wage fund (audit of payments with employees on wages) and audit of labor productivity. As a result of the audit of labor efficiency, reserves will be identified to improve the efficiency and profitability of the enterprise. The evaluation of labor efficiency, firstly, gives the company a clear picture of the degree of staff compliance with the positions, and secondly, thus, determines the effectiveness of the employee's work and his level of professionalism and competence in the performance of assigned functions. From the presented results and definitions, the prospects of further research into the problem of formalizing the system of indicators and their integral system are naturally determined. They are going to go in the direction of determining their effectiveness on the basis of the audit of payment calculations.

Ключові слова: внутрішній аудит, етапи аудиту, оплата праці, підприємство

Ключевые слова: внутренний аудит, этапы аудита, оплата труда, предприятие

Keywords: internal audit, audit stages, salary, enterprise

ВСТУП

Внутрішній аудит розрахунків з оплати праці є однією з найважливіших і складних ділянок аудиторської роботи, оскільки безпосередньо зачіпає економічні інтереси працівників підприємства та користувачів фінансової звітності підприємства, що перевіряється. Правомірно вважається, що дана ділянка має підвищений контрольний ризик. Саме це зумовлює необхідність організації на підприємстві ефективного внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці, що дасть змогу забезпечити вчасне виявлення відхилень та попередження порушень у даній сфері обліку.

В економічній літературі пропонується різна послідовність внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці з відповідною методологією. Питання організації та методики аудиту розрахунків з оплати праці досліджували такі науковці: Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча, О.А. Петрик, Н. Шульга, В.Я. Савченко [1, 2, 3] та інші. Проте, незважаючи на вагомий напрацювання вчених, зміни трудового і податкового законодавства вимагають подальшого вивчення організації і методики розрахунків з оплати праці.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізі послідовності аудиту розрахунків з оплати праці, методів, напрямів аудиту та розробці пропозицій стосовно визначення етапів аудиту розрахунків з оплати праці на підприємстві.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали періодичних видань, наукові праці, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення окремих вимог українського законодавства стосовно розрахунків з працівниками з оплати праці.

РЕЗУЛЬТАТИ

В економічній літературі [1, 2, 3] наводиться різний опис послідовності проведення робіт з перевірки розрахунків з оплати праці, які відрізняються методичними підходами до виконання аудиторських процедур і набором робочих документів аудитора. До числа основних об'єктів, які необхідно перевірити, слід віднести:

- дотримання положень законодавства про працю, стан системи внутрішнього контролю з трудових відносин;
- ефективність кадрового потенціалу підприємства;
- облік і контроль виробітку, нарахування заробітної плати;
- розрахунки і облік утримань із заробітної плати та нарахувань на неї;
- облік податків і платежів;
- розрахунки щодо депонованої заробітної плати.

Більшість науковців пропонують під час внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці виділити наступні етапи: підготовчий; основний; заключний. При цьому в основному етапі виділяють такі складові:

1) аудит використання трудових ресурсів (перевірка необхідних локальних нормативних актів, їх аналіз та оцінка відповідності нормам трудового законодавства; оцінка організації кадрового діловодства, перевірка

наявності необхідних документів з обліку кадрів, їх оцінка на предмет відповідності чинному законодавству);

2) аудит фонду оплати праці (перевірка правильності нарахування заробітної плати, премій, доплат у зв'язку з відхиленнями від нормальних умов праці тощо).

Методика аудиту може змінюватися відповідно до масштабу діяльності або галузевих особливостей. На нашу думку, під час основного етапу внутрішнього аудиту необхідно проводити аудит ефективності праці, який полягає в проведенні комплексного аналізу системи управління персоналом та розробка рекомендацій спрямованих на удосконалення політики управління персоналом та оплати праці. В ефективному функціонуванні підприємства відіграє важливу роль кадровий складник його потенціалу, який впливає не тільки на кінцеві показники господарської діяльності підприємства та досягнення ним конкурентних переваг, а й на можливість забезпечення сталого та конкурентоспроможного розвитку в довгостроковому періоді. Формування грамотної оцінки ефективності праці кадрового персоналу безпосередньо заснована на показниках, які виділяються на економічній основі, особистісних характеристиках та особливостях виконаної роботи, але є ще такий важливий момент: для достовірної та якісної оцінки нам необхідно знати, за які функції в роботі організації та якою мірою відповідає персонал, тобто визначити рівень компетентності.

Метою внутрішнього аудиту розрахунків з працівниками з оплати праці є формування думки про достовірність фінансової (бухгалтерської), податкової, статистичної звітності підприємства та відповідність порядку ведення бухгалтерського обліку вимогам законодавства України.

Основні джерела інформації при проведенні аудиторської перевірки операцій з оплати праці:

- загально-організаційні документи (внутрішні положення підприємства з планування, обліку, контролю трудових відносин, розрахунків з оплати праці);
- кадрові документи (договірна документація, накази, розпорядження, документи відділу кадрів
- бухгалтерські документи (первинна облікова документація, облікові реєстри, бухгалтерська (фінансова), податкова, статистична звітність);
- інші документи (виконавчі листи, листки непрацездатності);
- заяви і роз'яснення працівників, керівництва підприємства, висновки експертів, результати перевірок контролюючих органів;
- робочі документи аудитора під час повторного аудиту, аудиторські звіти попереднього аудитора.

Вивчення змісту даних документів дозволяє встановити, чи відповідають внутрішні положення вимогам КЗпП. Відсутність зазначених документів або їх протиріччя КЗпП свідчить про системні помилки в питаннях оплати праці.

Етапи проведення аудиторської перевірки розрахунків з оплати праці представлені у табл. 1.

Відповідно до внутрішніх стандартів аудиту складаються робочі документи аудитора (план, програма аудиту розрахунків з оплати праці, аудиторський звіт тощо).

Слід зазначити, що найбільш поширеними помилками при аудиті розрахунків з оплати праці є такі порушення:

- відсутність типових форм первинних документів з оплати праці;
- відсутність аналітичного обліку розрахунків з

оплати праці;

- відсутність документів, що підтверджують здійснення розрахунків по заробітній платі;
- помилки в розрахунку середнього заробітку для нарахування виплат;

Таблиця 1

Етапи внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці

Етапи	Характеристика етапів
Підготовчий	Оцінка надійності системи внутрішнього контролю. Аудитор знайомиться з робочим планом рахунків, з організацією оперативного обліку особового складу працівників підприємства та вивчає документи, що відображають рух спискового складу персоналу підприємства. Вивчає організацію оплати праці, склад утримань, облікову політику з метою встановлення в ній положень, які стосуються обліку праці та її оплати. Знайомиться з правилами документообігу з обліку праці та її оплати, формами первинних документів, що застосовуються в бухгалтерському обліку праці та її оплати. Аналіз і виявлення найбільш значущих чинників, що впливають на ризик, істотне перебільшення звітності підприємства. Знаходження рівня суттєвості, аудиторського ризику. Розробка плану, програми аудиту.
Основний	Перевірка дотримання вимог чинного цивільного і трудового законодавства. Встановлюється порядок документального оформлення трудових відносин з працівниками підприємства. Вивчається зміст договорів, якими оформляються відносини з працівниками. Перевірка правильності відображення операцій в бухгалтерському обліку. Перевіряється правильність ведення аналітичного обліку розрахунків з оплати праці, в тому числі відповідність даних синтетичного і аналітичного обліку. Аудитор перевіряє наявність і оформлення первинних облікових документів з обліку праці та її оплати. Перевіряє нарахування заробітної плати та інших виплат, пов'язаних з оплатою праці, достовірність і своєчасність відображення операцій з нарахування заробітної плати та інших виплат в системі бухгалтерського обліку. Арифметична перевірка розрахунку оплати за відпрацьований і невідпрацьований час. Перевіряється обґрунтованість утримань із заробітної плати та нарахувань на неї, інших виплат. Перевіряється дотримання порядку видачі заробітної плати, а так само правильність обліку депонованої заробітної плати. Перевірка правильності формування звітних показників. Перевіряється відповідність даних синтетичного обліку показникам бухгалтерської (фінансової) звітності, відповідність облікових даних за нарахованими і перерахованими сумами податків з інформацією, що міститься в звітності підприємства. Перевірка ефективності праці.
Заключний	Оцінка суттєвості викривлення і впливу його на достовірність звітності. Формування думки аудитора про достовірність звітності. Розробка рекомендацій щодо покращення системи оплати праці на підприємстві. Складання узагальнюючих документів.

– необґрунтоване нарахування доплат та інших винагород працівникам, не зазначених у внутрішніх локальних актах і трудових договорах;

– неналежне оформлення відпусток співробітників, а так само виплат добоових і компенсацій для працівників, що виконують обов'язки за договором цивільно-правового характеру.

Отже, аудит розрахунків з оплати праці дозволяє виявити суперечливі моменти в діяльності підприємства і привести систему оплати праці в повну відповідність до законодавства.

ВИСНОВКИ

Використання запропонованої послідовності організації внутрішнього аудиту розрахунків з оплати праці, з нашої точки зору, дозволить покращити його якість та скоротити трудомісткість його планування та проведення. Під час виконання робіт на основному етапі пропонується виокремлювати три напрями: аудит використання трудових ресурсів (аудит персоналу); аудит фонду оплати праці (аудит розрахунків з працівниками по заробітній платі) та аудит ефективності праці. За результатами здійснення аудиту ефективності праці будуть виявлені резерви для підвищення ефективності і прибутковості підприємства. Оцінка ефективності праці, по-перше, дає підприємству ясну картину про

ступінь відповідності співробітників посадам, а по-друге, таким чином, визначає ефективність праці співробітника і його рівень професіоналізму і компетентності у виконанні призначених функцій.

З представлених результатів та висновків природно визначаються перспективи подальших досліджень проблеми формування системи показників та їх цілісної системи, які повинні йти в напрямку визначення їх ефективності на кожному етапі аудиту розрахунків з оплати праці.

Список використаних джерел

1. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту. Київ, 2010.
2. Петрик О., Шульга Н. Аудит розрахунків з оплати праці та інших виплат працівникам: вимоги до організації та методики. Бухгалтерський облік і аудит. 2015. № 12. С. 18-26.
3. Савченко В.Я. Аудит. Київ, 2012.

References

1. Kulakovska L.P., Picha Yu.V. Organization and method of audit. Kyiv, 2010 (in Ukrainian).
2. Petryk O., Shulha N. Audit of payments for salaries and other payments to employees: requirements for organization and methodology. Accounting and auditing. 2015. № 12. pp. 18-26 (in Ukrainian).
4. Savchenko V.Ya. Audit. Kyiv, 2012 (in Ukrainian).